

676.8

ZGODOVINA

ZA UČENCE III. RAZREDA OSNOVNIH ŠOL

(PO NOVEM UČNEM NAČRTU)

P R I R E D I L

J. E. POLÁK

ŠOLSKI UPRAVITELJ

CENA DIN 9.—

V LJUBLJANI, 1932.

NATISNILA IN ZALOŽILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI
(PREDSTAVNIK FRANCÉ ŠTRUKELJ)

ZGODOVINA

ZA UČENCE III. RAZREDA OSNOVNIH ŠOL

(PO NOVEM UCNEM NAČRTU)

P R I R E D I L

J. E. POLÁK

ŠOLSKI UPRAVITELJ

V LJUBLJANI, 1932

NATISNILA IN ZALOŽILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI
(PREDSTAVNIK FRANCE ŠTRUKELJ)

SLOVENSKEGA RALSI MURSI

1978. 5. 678

Kraljeva rodbina.

1. Vile.

1.

Deklici je umrla mati.

Po materini smrti je zbolel še oče. Hčerka mu je stregla, kolikor je vedela in znala, toda bolniku ni odleglo. »Oh, ko bi le dočakal jagod!... Zdi se mi, da bi me ozdravile«.

Ko je slišala hčerka te očetove vzdihne, je poiskala jerbašček ter se odpravila proti gozdu iskat jagod.

2.

Bilo je rano spomladi.

Ko pride deklica do potočka ob gozdu, vidi, da je še vse v snegu. Začelo jo je zebsti, da je kar drgetala.

Zaradi mraza in obupa je začela glasno jokati.

Zdajci jo prime nekdo za rame. Prestrašena se ozre. Pred njo je stala krasna žena. Oblečena je bila v snežnobelo tenčico.

»Kaj delaš, otrok, tukaj?« je vprašala žena deklico ljubeznivo in jo pogledala tako milo, da ji je prešel ves strah.

»Oh, očka moj je bolan in meni, da bi ga jagode ozdravile,« potoži deklica.

»Pojdi z menoj!... Pokažem ti jih!«

3.

In šli sta skozi gozd. Prišli sta v prelepo dolino. Tod ni bilo več snega. Solnce je gredo tako toplo, da je bilo deklici kar vroče.

»Tu so jagode«, je rekla žena in pokazala na zložno pobočje, ki je bilo polno samih zrelih jagod. In žena je izginila.

4.

Deklica je nabrala poln jerbašček jagod.

Ko se je vračala domov, se ji je zdelo, da jo nese veter.

Kmalu je bila doma.

Ko je oče zagledal jerbašček poln zrelih jagod, se kar načuditi ni mogel, kje jih je hčerka nabrala.

Hčerka je očetu povedala vse dogodke iz gozda.

»Oh, to je bila Vila!« je zaklicel oče. »Vile stanujejo ob gorskih potokih. Rade pomagajo dobrim ljudem, posebno še nedolžnim otrokom, ki ljubijo svoje roditelje. Srečna si, da si jo videl!«

Oče je pojedel pol jerbaščka jagod. Polovico jagod je prihranil za drugi dan.

Toda kako se je začudil, ko je videl, da je bil jerbašček zopet poln. In jerbašček je bil poln toliko časa, da je oče popolnoma ozdravel.

2. Zlatorog.

1.

Po planinah ob Triglavu so prebivale v starih časih bele žene. Te bele žene so bile dobrosrčne. Posebno rade so pomagale ubožcem in pastirjem v stiskah in nadlogah. Niso pa imele rade hvale. V njih kraje, kjer so prebivale, ni smel nihče. Če je kdo tja zašel, so ga prepodile s hudo nevihto.

Po triglavskih planinah so se pasle divje koze. Bile so bele kakor sneg. Vodil jih je močan kozel, ki je imel zlate roge; zaradi tega so ga imenovali Zlatorog. Čudno moč je imela njegova kri. Če ga je zadela lovčeva krogla, je zrasla iz vsake kaplje krvi čudovita triglavska roža, ki mu je takoj vrnila zdravje, če je použil le en njen list. Še večjo moč so imeli njegovi zlati rogovi. Pravili so, da si, kdor dobi Zlatorogov rog, z njim lahko pridobi velikanske zaklade zlata in srebra, ki jih je čuvala mnogoglava kača v gori Bogatinu.

2.

Želje po tem bogastvu so premotile pogumnega loveca, da se je odpravil v gore loviti Zlatoroga.

Izsledil ga je. Lovčeva krogla je zadela Zlatoroga v srce. Težko ranjen se je splazil na ozko skalo, pod katero je bil strašen prepad.

Lovec je šel pogumno dalje po sledi krvavečega Zlatoroga. Ali Zlatorog je v tem použil list čudotvorne rože, ki je zrasla iz njegove krvi. Z novo močjo se je obrnil proti sovražniku.

Zlatorogovi rogovi so se svetili kakor solnce. Omamljen od svetlobe je pogledal lovec v brezno. Zdajci se mu zavrti v glavi. Zlatorog plane proti lovecu in ga pahne v brezmejno globočino. Lovec se je ubil.

Bele žene so po tem dogodku izginile raz triglavske planine. Z njimi so izginile tudi bele koze. Zlatorog je razril z rogovi cvetoče livade. In sedaj so na mestu nekdanjih cvetočih livad samo skalnate puščave.

3. Lepa Uršika.

1.

Zgodovina in lepa ljubljanska narodna pesem pripovedujeta, da je stala v starih časih sredi Ljubljane lipa.

Ljubljana je bila takrat še majhno mesto. Ležalo je v podnožju Ljubljanskega gradu in se razprostiralo od šentjakobske cerkve do Tranče. Na širokost je segalo samo do levega brega Ljubljanice. Sredina mesta je bila na križišču Starega trga, šentjakobskega trga, Sv. Florijana ulice in Stiške ulice.

V tej sredini je stala lipa, pod katero so Ljubljančani radi posedali, se pogovarjali in prirejali veselice s plesom in drugimi zabavami.

2.

Pod to lipo so priredili Ljubljančani nekega dne veliko veselico s plesom. Nanjo so povabili ljudi od vseh strani. Ves cvet ljubljanski in iz okolice je privrel na veselico. Zali so bili fantje in brhka dekleta. Med vsemi je bila najlepša Uršika, cvet mesta Ljubljane, ki so jo poznali zaradi njene lepote daleč izven Ljubljane. Njeno lepoto so raznesli po svetu potujoči pevci in brodarji. In zaslovela je celo tja do Beograda, kjer se izliva Sava v Dunav.

3.

Uršika ni bila samo lepa, temveč tudi ponosna deklica. Sosebno ošabna je bila na dan velike veselice. Z nobenim domačih in okoliških fantov ni hotela plesati. Vsakega, ki jo je povabil na ples, je odklonila in se opravičevala, da bo plesalca za prvi ples sama izbrala.

Zdajci zagleda ob mizi fanta, ki mu ga ni bilo enakega. Bil je tujec. Nihče ga ni poznal. Posedal je sam in na videz se je zdelo, da se dolgočasi. Uršika ga začne z očmi vabiti na ples.

Ko tujec to opazi, vstane izza mize, se ji približa in jo z globokim poklonom povabi na ples. Uršika se ljubeznivo nasmehne in odide s tujcem na ples.

4.

Godci so zaigrali in lepi par je zaplesal, da so ga gledali vsi z začudenjem. Plesala sta tako lepo in tako lahno, da je bilo videti, da ju nosi sam veter.

Med plesom pove zali tujec brhki Uršiki, da je po potujočih pevcih in brodarjih zvedel za njeno lepoto. Da bi jo videl na lastne oči, ga je mikalo tako, da se tudi dolge poti od Beograda do Ljubljane ni ustrašil.

Uršiki je bila tolika hvala všeč. Pripovedovati mu je začela, kako so jo vabili domači in okoliški fantje na ples in kako jih je odklanjala do tedaj, ko je nenadoma opazila njega, ki edini ji je bil všeč tako, da si je sama zaželela plesati prvi ples samo z njim.

V takem razgovoru sta plesala tako lepo in tako lahno, da sta zmotila tudi godce. Kar gosti so prenehali...

5.

Ko tujec opazi, da godci ne igrajo več, udari z nogo ob tla in zakliče: »Če nama nočejo gosti godei, naj zagode nama nebo!«

Hipoma so se začeli zbirati temni oblaki in začelo je bliskati in grmeti, da je obšla groza vse. Veter je jokal in Ljubljanka je šumela tako otožno, da je objela groza tudi lepo Uršiko. Ko tujec to opazi, jo začne tolažiti, da se ji ni treba ničesar bati in da naj pleše brez vseh skrbi še dalje z njim.

Uršika, ki je bila že vsa upehana, ga zaprosi, naj vsaj malo prenehata, da se oddahne. Namesto odgovora jo zasuče zali tujec še hitreje in jo vodi v urnem plesu Ljubljanki bliže, bliže, vedno bliže...

Zdajci švigne strela od neba do zemlje. Grom zabobni, da se je stresla vsa zemlja. Iz Ljubljance pljuskuje visoki valovi, ki objamejo lepi par in ga polože mahoma na dno Ljubljance.

Za trenutek so okameneli vsi... Ko so se zopet zavedeli, je bilo kričanje zaman — lepe Uršike ni bilo več. Zaman je bilo iskanje, čeprav so iskali po Ljubljanki na dolgo, široko in globoko — lepe Uršike niso našli.

Kam neki je izginila? —

Zali tujec je bil Povodni mož. On je ugrabil lepo Uršiko in jo odvel v svojo kristalno palačo, ki jo ima pod vodo tam daleč v podnožju Beograda, kjer se izliva Sava v Dunav.

4. Povodni mož.

1.

Solnee je zahajalo.

Ob reki Muri je sedela petletna dekleca in gledala, kako teče voda. Zdajci priplava k njej velika zlata riba. Dekleca stopi za ribo v vodo. Val jo dvigne in jo zanese proti veliki skali sredi reke. Ob tej skali je izginila v deročih valovih.

2.

Po tem dogodku je minilo leto dni.

Ob Muri je sedel oče utopljene deklice. Gledal je valovečo reko in mislil na izgubljenega otroka.

Kar zagleda sredi reke čolnič. V njem je sedela belooblečena dekleca. Bila je na las podobna njegovi izgubljeni hčerki. Čolnič je plul proti veliki skali sredi reke, zadel ob skalo in voda je pogoltnila čolnič in deklico.

3.

Drugi dan je lovil ribič ribe. Kar se začne mreža zelo gibati. V njej zapazi ribič zlato ribo. Že jo drži v roki.

Zdajci se prikaže ribiču velikanski mož in ga začne prositi: »Ribič, pusti mi zlato ribo! Razsvetljuje mi temne sobane pod vodo. Za zlato ribo ti vrnem tvojo hčerko.«

Ribič izpusti zlato ribo, vlikan pa reče: »Pridi ob solnčnem zahodu k oni veliki skali sredi vode in udari z veslom trikrat po njej!« In velikan je izginil.

4.

Solnee še ni zašlo.

Ribič in njegova žena že veslata proti skali. Že sta dospela do skale. Mati, ki je nestrpno čakala, da zagleda ljubljenega otroka, je potegnila možu veslo iz rok in začela udarjati po skali. Glasno so odmevali udarei od bližnjih hribov. Zdajci se voda razdeli. Čoln, ribiča in njegovo ženo je pogoltnila voda reke Mure, ker se nista ravnala natančno po povelju Povodnega moža.

5. Pravljica o začetku Blejskega jezera.

Tam, kjer je sedaj Blejsko jezero, se je razprostirala v starih časih lepa ravan. Sredi ravnini je stal hribček, na katerem je bila podoba Matere Božje. Tod so se pasle mnogobrojne črede ovac. Pastirji so bili zlobni in so pustili, da so lizale sveto podobo. Bog jih je zato kaznoval in pokril vso ravan z vodo. Le hribec s podobo Matere Božje je kipel iz nastalega jezera proti nebu.

Da bi tamošnji prebivalci potolažili jezo božjo, so sezidali na otoku cerkvico Materi Božji na čast.

6. Žena na Poljanah.

1.

V minulih časih se je godilo našim kmetom slabo.

Po strminah je zidala gospoda močne gradove. In tej močni gospodi je moral služiti kmet kot suženj. Moral je zidati gradove, delati pota, lomiti kamenje, trebiti gozdove in orati ter obdelovati polje.

Gorje onemu, ki se je temu upiral! Gospoda ga je vrgla v ječo. In tu je umiral od lakote, žeje in mučenja.

2.

Taka mogočna gospoda je živela tudi na Poljanah na Gorenjskem.

Gospod in gospa sta bila neusmiljena. Imela sta edino hčer. Tudi njuna hči je bila brez srea. Vesela je bila, če je videla kmeta trpeti.

3.

Bilo je lepega jesenskega dne. Poljanska gospoda je šla na lov. Z njo so morali tudi kmetje, da so preganjali zver. V varnih zavetjih se gospodi ni bilo treba bati zveri.

Hčerka je stala na visoki skali. Zdajci zagleda, da je blizu nje navalila divja zver na sivolasega gonjača in ga podrla na tla. Lahko bi ga bila rešila smrti, toda grozne starčeve muke so ji bile vseč in ni mu hotela pomagati. Tudi sluga, ki je stal poleg nje, mu ni smel na pomoč.

V strašnih bolečinah je umrl ubogi kmet.

4.

Hipoma je Bog kaznoval neusmiljeno grajsko hčer. Na skali, kjer je še vedno stala, je okamenela.

Njenega očeta in njeno mater je ta strašni dogodek tako pretresel, da sta zapustila grad in posestvo in odpotovala daleč v svet. Nikoli več se nista vrnila.

V gradu ni hotel po teh dogodkih nihče več stanovati. Začel je razpadati. Njegove razvaline je videti še dandanes. Poleg njih je tudi kamen, o katerem ljudstvo govori, da je okamenela grajska hči.

7. Kralj Matjaž.

1.

Križman je bil pisar pri neki grajščini. Rad je hodil po neznanih potih. Nekoč je v gozdu zašel. Dospel je pod veliko skalo, okoli katere je rasla sama goščava. Zdajci se odpro vrata v skali. Na dan pride star mož. Bil je podoben menihu.

Križmana pogleda od nog do glave in mu reče: »Z menoj pojdi!«

2.

In odšla sta po luknji globoko pod zemljo.

Dospeta do velike cerkve in stopita vanjo. Ko nekoliko pomolita, ga vođi stari mož od okna do okna.

»Kaj je to?« ga vpraša Križman, ko je zagledal skozi okno krdelo mrtvih ljudi.

»To je kuga«, reče menih.

In skozi različna okna je videl Križman: vojsko, potres, lakoto, sušo in druge reči. Skozi zadnje okno je videl dve gori. Bili sta priveznjeni druga k drugi. Med gorama je bila velika vojska konjenikov in pešcev. Na sredi za lepo pogrnjeno mizo je sedel kralj. Bil je v zlato napravljen. Z boka mu je visela kriva sablja. Vsa vojska je dremala. Spal je tudi kralj, ki je slonel na mizi.

3.

»Kdo je to?« vpraša Križman starega moža.

»To je kralj Matjaž in njegova vojska«, odgovori stari mož. Po kratkem molku začne Križmanu pripovedovati tole:

»Že mnogo let spi kralj. Včasih se zbudi in vpraša, če še letajo srake po svetu. Ako mu povedo, da še, žalostno odmaje z glavo in zopet zaspi. Ali kadar se prebudi in vsa njegova vojska, bo pridrl na dan in premagal vse naše sovražnike. Hude vojne bodo nastale takrat po svetu. Kralj Matjaž bo premagal vse. In potlej bo na svetu tako dobro, kakor se bere v Svetem pismu, da bo en hlev in en pastir.«

In stari mož je obmolknil.

4.

Čez nekoliko časa pogleda Križmana od pete do temena in začne pripovedovati iznova:

»Nekoč je prišel v to podzemeljsko jamo mlad junak. Glej oni dragoceni, svetli meč tam na stenih! Ali ga vidiš? —

Mladenič ga je nekaj časa ogledoval, potem pa ga je začel vleči iz nožnice.

Komaj se je rezilo malo zasvetilo, že je dvignil kralj Matjaž trudno glavo. Tudi vsa vojska je dvignila glave. Veselje žari vsem v očeh, saj vedó, da bodo rešeni tedaj, ko neustrašeni junak potegne Matjažev meč iz nožnice.

Skoraj se že vidi vse svetlo rezilo. Tisoč vojakov, korenjakov skoči na čile konjiče in po podzemeljskih prostorih se razlega divji bojni krik. Tedaj se je junak prestrašil in zbežal. Z votlim grmenjem se je zaprla gora za njim.

Kralj Matjaž in njegova mogočna vojska iznova zaspi in spi do današnjega dne. A pride dan, ko oborožena pridrevita iz gore. Za Jugoslovence nastane šele tedaj prava zlata doba.«

In stari mož je povedel Križmana izpod zemlje pod milo nebo in mu pokazal pot, po kateri je došel zopet domov. Mnogokrat je še iskal Križman to pot. Našel je ni nikoli več.

8. Žički samostan.

1.

V minulih časih so bile po gorah in dolinah okrog Konjic strašne goščave. Volkovi in medvedi so bili v teh krajih doma. Tu ni bilo ne cest, ne potov in ne steza. V te kraje so zašli včasih samo vitezi in drugi mogočni gospodje na lov.

Pred več nego 800 leti je bil gospodar teh krajev mejni grof Otokar V. iz rodu Travengavcev.

Ko je nekoč hodil mirit plemenitaše in sodit pravico, je došel tudi h konjiškemu vitezu Leopoldu.

2.

Konjiški vitez Leopold je sprejel Otokarja zelo prijazno. Gostil ga je več dni. Njemu na čast je priredil v konjiških gorah velik lov. Nanj je bilo povabljenih mnogo sosednjih vitezov.

Lepega jutra navsezgodaj se odpravi gospoda preko Konjiške gore na lov. Ko dospejo lovci na kraj lova, se razpostavijo vsak na svoje mesto. Otokarja puste samega.

3.

Zdajci začuje Otokar lovski rog, lajež psov in vrisk gošnjačev. Vse je prihajalo bliže in bliže.

Kar plane iz gošče velik preplašen jelen z visokimi rogovi. Otokar napne lok in zadene jelena globoko med rebra. Obstreljena žival zbeži za potokom v gozd. Otokar hiti po krvavem sledu za jelenom in zajde tako, da zgreši druge lovce. Ves truden leže pod košat hrast in sladko zaspi.

V spanju se mu prikaže sv. Janez Krstnik. Oblečen je bil v dolgo belo haljo. Ko gleda nekaj časa Otokarja, mu naroči, naj sezida v tem kraju samostan takim menihom, ki nosijo bele halje, v kakršno je oblečen on.

Pasji lajež zdrami Otokarja iz spanja. Ko pogleda okoli sebe, zagleda v svojem plašču zajca, ki se je vanj skrnil pred psi. Otokar reši zajca in mu da prostost.

Na tem mestu je dal pozneje sezidati samostan in ga je imenoval po zajcu, ki je pribežal k njemu, žički ali zajčji samostan.

Razvaline tega samostana najdemo še dandanes med visokim hribovjem, če gremo iz Celja skozi Dramlje proti Špitaliču. V tem samostanu so živeli menihi Kartuzijanci.

9. Martin Krpan.

1.

Na Notranjskem stoji vaš, Vrh po imenu. V tej vasi je živel v starih časih Krpan, močan in silen človek. Bil je neki tolik, da ga ni bilo kmalu takega. Dela mu ni bilo mar, ampak nosil je

od morja do morja na svoji kobilici angleško sol, to pa je bilo že tisti čas ostro prepovedano.

Pazili so nanj mejači, da bi ga zalezli kje nehotoma; zakaj poštenega boja z njim so se bali.

2.

Bilo je pozimi. Sneg je ležal krog in krog. Od vasi do vasi so držale samo ozke gazi. Po ozki gazi je nesel Krpan na kobilici nekoliko stotov soli.

Kar mu prižvenketa nasproti lep voz. Na vozu je sedel cesar Janez, ki se je peljal v Trst. Voz je hitel z veliko naglico, da se mu Krpan ni mogel ogniti drugače, nego da je pograbil kobilico in jo ponesel v stran.

Ko cesar to vidi, veli kočijažu, naj ustavi konje. Ko se to zgodi, vpraša cesar silnega človeka: »Kdo pa si ti?«

»Krpan mi pravijo. Doma sem pa z Vrha od Svete Trojice. Dve uri hoda je od tukaj«, odgovori silni človek, ki ni vedel, da govori s samim cesarjem.

»I kaj pa nosiš v tovoru?« vpraša cesar.

»I kaj? Kresilno gobo sem naložil, pa nekaj brusov«, odgovori Krpan.

»Ako so brusi, zakaj so pa v vrečah?« vprašuje cesar dalje.

»Bojim se, da ne bi razpokali od mraza, zato sem jih zavil v slámo in potisnil v vrečo«, razlaga Krpan.

»Ti si pa močan! Res je, da kobilica nima dosti mesa, pa ima vsaj kosti«, potrdi cesar Krpanu.

»Vem, da imajo vaši konji več mesa, pa vendar ne dam svoje kobilice za vse štiri, ki so tukaj vpreženi. Kar se pa tiče predstavljanja kobilice, vam povem, gospod, da si upam nesti dve taki kobilici dve uri hoda in še dalje, če bi bilo treba«, reče Krpan.

»To si bom zapomnil«, reče cesar in veli pognati konje.

3.

Minulo je leto in nekateri dan. Krpan pa je tovoril in tovoril po hribih in dolinah.

Kar pride na Dunaj strašen velikan, Brdavs mu je bilo ime. Kakor nekdanj Pegam, je vabil tudi Brdavs vse junake cesarstva v boj.

Cesar ni imel tako boječih ljudi, da bi si nihče ne upal nad Brdavsca. Ali kaj, kdor se je z Brdavscom poskusil, je bil gotovo zmagan in umorjen.

Cesarja je začelo skrbeti. »Kaj bo, kaj bo, če Brdavsca ne ukrotimol« tako je tožil.

To je slišal cesarjev kočijaž. Pristopi z veliko ponižnostjo k cesarju in reče: »Cesarost, ali več ne pomnite, kaj se je zgodilo predlansko zimo blizu Trsta?«

»Kaj neki?« vpraša cesar radovedno.

Kočijaž pa mu razlaga: »Tisti Krpan, ki je tovoril s kresilno gobo in brusi, ali veste, kako je prestavil kobilico v sneg, kakor bi nesel skledo na mizo? Če Krpan ne bo premagal Brdavsca, drug ga tudi ne bo, tako Vam pravim.«

»Saj res«, reče cesar, »precej moramo poslati ponj!«

4.

In poslali so veliko, lepo kočijo po Krpana.

Ta je bil ravno ta čas natovoril nekoliko soli pred svojo kočjo. Mejači so pa bili zvedeli, da se Krpan napravlja po kupčiji. Pridejo nanj in se ga lotijo. Petnajst jih je bilo.

Krpan se jih ni ustrašil. Pisano jih je pogledal, prijel prvega in omlatil z njim vse druge tako, da so vsi podplate pokazali.

5.

Ravno, ko se je to vršilo, pridrdra v četrter nova lepa kočija.

Iz nje stopi cesarski sel, ki je videl vse, kar se je zgodilo. Naglo reče: »Zdaj pa že vem, da sem pogodil. Ti si Krpan z Vrha od Svete Trojice, kaj ne?«

»Krpan sem!... Z Vrha tudi!... Od svete Trojice tudi!... Ali kaj bi pa radi?... Če mislite zaradi soli kaj, svetujem, da mirujte. Petnajst jih je bilo, pa se jih nisem bal. Hvala Bogu, enega se tudi ne bom«, odgovarja Krpan v naglici in nejevoljen.

»Le urno zapri kobilico v konjak, pa se hitro praznje obleci. Greva na Dunaj do cesarja«, ga tolaži sel.

Krpan ga neverno pogleda in odgovori: »Kdor hoče iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj, to sem slišal od starih ljudi; jaz ga pa menim nositi s seboj, koder bom tovoril in dokler bom tovoril.«

»Nikar ne misli, da uganjam šale«, pravi carski sel.

»Saj bi tudi ne bilo zdravo«, reče Krpan.

»Kar sem ti povedal, je vse res«, nadaljuje sel. »Ali ne veš, kako si umaknil predlansko zimo kobilico kočiji s pota? — Oni gospod na vozu je bil cesar!« ...

»Cesar? ... Morda vendar ne!« ... se začudi Krpan.

»Cesar, cesar! Le poslušaj! Na Dunaj je prišel velikau Brdavs. Dosti vojščakov in gospode je že pobil. Pa smo rekli, če ga živ krst ne zmorc. Krpan ga bo! Glej, ti si zadnje upanje cesarjevo in dunajskega mesta«, razlaga sel Krpanu.

Krpanu se je dobro zdelo, kar je slišal, in reče: »Če ni drugega kakor tisti Brdavs, poslušajte, kaj vam pravim! Petnajst Brdavsov za malo južino, to je meni toliko, kolikor vam poriniti kamen čez iužo, ki jo preskoči dete sedem let staro.«

To reče, denc sol s kobilice, kobilico v konjak in se gre pražnje obleč, da bi ga pred cesarjem ne bilo sram.

Ko se pobleče, priteče iz hiše, scde v kočijo in s cesarskim slom zdrčita naglo proti Dunaju.

6.

Ko se pripeljeta na Dunaj, je bilo vse mesto v črno pregrnjeno. Ljudje so lazili po mestu klavrno, kot lazijo mravlje, če jim zapalimo mravljišče.

»Kaj pa vam je, da vse žaluje?« vpraša Krpan.

»O Brdavs, Brdavs!« vpije množica. »Ravno danes je umoril cesarjevega sina, ki ga je globoko v srcu pekla sramota, da ne bi imel cesar junaka pod sabo, ki se ne bi bal velikana.«

Krpan veli urno pognati. In tako prideta na cesarski dvor.

Tam stoji straža vedno pri vratih noč in dan. Brž je zavpila o Krpanovem prihodu.

Ko cesar to sliši, steče Krpanu naproti, ga vodi v gornje hrame in ga vpraša: »Krpan z Vrha, ali me še poznaš?«

»Kaj bi vas ne«, odgovori Krpan, »saj ni več ko dve leti, kar sva se videla. No, vi ste še vedno lepo zdravi, kakor se vidi na Vašem licu.«

»Kaj pomaga ljubo zdravje«, pravi cesar, »ko pa gre vse drugo narobe. Saj si že slišal o velikanu? Kaj praviš, kaj bo iz tega?«

»Kaj bo iz tega? — Glavo mu bomo vzeli, pa je«, odgovori Krpan.

Cesarju so bile te besede zelo všeč. Le nekaj ga je skrbelo. In zaradi tega reče: »Da si močan, to vem! Ali pomisli, Brdavs je vaju orožja iz mladih dni, ti si pa prenašal do zdaj le bruse in kresilno gobo. Kako se ga boš pa lotil?«

»Nič se ne bojte, kako ga bom in s čim ga bom. To je moja skrb! Ne bojim se ne meča, ne sulice, ne drugega velikanovega orožja, ki mu še vsemu imena ne vem«, je potolažil Krpan cesarja.

7.

In prišel je dan boja z velikanom. Bilo je ravno na svetega Erazma dan.

Krpan vzame kij in mesarico ter odjezdi na travnik, kjer se je bojeval Brdavs.

Ko zagleda Brdavs Krpana, se zakrohota in reče: »Ali si ti tisti Krpan, ki so ga poklicali name tako daleč, tam od Vrha od Svete Trojice? Mar bi bil ostal doma za pečjo, da ne bi žalostil stare matere, ako jo še imaš, da ne bi žalostil žene, ako ti jo je Bog dal. Pojdi mi izpred oči, da te ne vidim, pa le naglo, dokler mi je sree še usmiljeno. Če me zgrabi jeza, boš ležal na zemlji krvav, kakor je sam cesarjev sin in sto drugih.«

Krpan mu odgovori: »Če nisi še spravljen z Bogom, urno skleni, kar imaš. Moja misel ni čakati dolgo. Mudi se mi domov za peč. Tvoje besede so mi obudile v srečo živo željo do moje kočice in do moje peči. Ali poprej vendar ne pojdem, dokler ti ne vzamem glave. Pa ne zameril! To mi je naročil moj gospod cesar. Jaz nisem vedel za te, ne za tvoje velikanstvo, ne za tvoje krvave poboje. Prijezdi bliže, da si podava roke. Nikoli si jih nisva poprej, nikoli si jih ne bova pozneje. Ali pravijo, da Bog nima rad, če pride kdo z jezo v srečo pred sodni stol.«

Ko Brdavs to zasliši, se začudi. Naglo prijezdi do Krpana in mu poda debelo roko. Krpan mu jo pa tako stisne, da udari precej kri izza nohtov.

Brdavs malo zareži, pa vendar ne reče nič, ampak si misli: »Ta je hud in močan! Pa kaj bo; kmet je kmet! Saj se ne zna bojevati, kakor gre junakom!«

Po stisku rok zasukneta urno vsak svojega konja in si zdirjata od daleč nasproti.

Brdavs vzdigne visoko meč, da bi s prvim mahom Krpanu odsekal glavo. Ali Krpan mu urno podstavi svoj kij, da se zadere meč globoko v mehko lipovino.

Preden more Brdavs meč izdreti, razjaha Krpan, potegne Brdavs na tla, ga položi, kakor bi deval otroka v zibel, mu stopi za vrat in reče: »No, zdaj pa le hitro zmoli en očenaš ali dva! In grehov se malo pokesaj! Izpovedal se ne boš več. Mudi se mi domov za peč. Veš, komaj že čakam, da bi spet slišal zvon, ki poje na Vrhu pri Sveti Trojici.«

Ko Krpan to izreče, vzame mesarico, odseka Brdavs glavo in se vrne proti mestu.

Dunajčani, ki so gledali boj le oddaleč, pridero h Krpanu. Tudi sam cesar mu pride naproti in ga objame vpričo Dunajčanov, ki so vpili na vse grlo: »Krpan je nas otel! Hvala Krpanu, dokler bo Dunaj stall«

10. Pegam in Lambergar.

1.

Ob času Martina Krpana je vznemirjal cesarja in Dunaj velikan Brdavs, ob času Gašperja Lambergarja velikan Pegam. Pripovedujejo, da je imel tri glave.

Kot Krpan je bil tudi Lambergar doma iz naših krajev. Prebival je na gradu Kamnu v Begunjah pri Radovljici. Njegovo ime je slovelo daleč preko ožjih in širjih mej njegove domovine. Nešteto nasprotnikov je premagal v boju. Poskusil se je tudi s samim cesarjem Maksimilijanom, ki je slovel kot nepremagljiv borec.

2.

Ker Pegama v boju ni mogel nihče premagati, se domisli cesar Gašperja Lambergarja. Sede za mizo in mu piše pismo. Potoži mu, kako ga izziva Pegam, da ni v njegovem cesarstvu junaka, ki bi si upal boriti se z njim. Vabi ga, da bi prišel on na Dunaj in se poskusil s Pegamom. Če kdo, on da ga bo zmagal.

3.

Ko je dobil Lambergar pismo, se je takoj odločil, da se poskusi s Pegamom. Obleče se po viteško, zajezi brzega konjiča, se poslovil od matere in zdirja proti Dunaju. Da dospe čim prej, se med potjo nikjer ne ustavi.

4.

Ko prijezdi na Dunaj, se ga razveselijo cesar, dvorjani in meščani.

Pegama pa je začelo skrbeti. Zakaj tudi na Češko, odkoder je bil doma, je došel glas o junaških činih Lambergarjevih. Tožal se je s tem, da mu, če mu jih toliko in toliko ni bilo kos, tudi Lambergar ne bo.

5.

Na dan boja se zbralo na ravnem polju pred Dunajem cesar, dvorjani in meščani.

Ko se zaženeta Pegam in Lambergar prvič drug proti drugemu, zdirjata drug mimo drugega, ne da bi se udarila. Ko se zaženeta drugič, sta zbila drug drugemu šlem raz glavo. Ko pa treščita v tretje drug ob drugga, je odsekal Lambergar Pegamu glavo in jo ujel na meč. S takó nataktno Pegamovo glavo je zdirjal proti cesarju in mu jo položil pred noge.

6.

Te slavne zmage je bil cesar tako vesel, da reče Lambergarju vpričo dvorjanov in meščanov: »Gašper Lambergar, karkoli želiš za plačilo, vse ti rad dam, samo če je v moji moč!«

Lambergar odgovori: »V svoji domovini imam v najemu tri gradove. Rad bi, da bi bili ti trije gradovi moji.«

»Kakor si želel, tako se zgodi!« reče cesar. »Ti trije gradovi so tvoji in ostanejo last tvojega rodu do takrat, dokler ne izumrje.«

Ob svečani pojedini je dobil Lambergar poleg drugih darov tudi pisano potrdilo o tem, kar mu je cesar obljubil. Vesel se je vrnil domov k materi, ki ga je v skrbeh pričakovala na gradu Kamnu.

11. Kraljevič Marko.

1.

Kraljevič Marko je bil človek ogromne velikosti in čudovite moči, srca pa je bil dobrega in ljubil je pravico.

Njegov ljubljenee je bil konj Šaree. Drug brez drugega nista mogla živeti. Dobil ga je kot žrebe. Bilo pa je nenavadno veliko in močno, a vse gobavo. Kraljeviču Marku je bilo všeč zaradi moči; zakaj ko ga je prijel za rep in hotel z njim otcpati, kot je delal z drugim konji, ni mogel. Niti z mesta ga ni mogel premakniti. Kupil ga je, vzel na svoj dom, ozdravil gob in naučil ga piti vino. Potem pa sta učinila v bojih proti Turkom in drugim sovražnikom srbskega naroda vsa čudesa, o katerih pojo krasne pesmi.

2.

In kraljevič Marko je bil res izreden človek. Da ni bil, bi o njem ne pelo toliko narodnih pesmi in bi o njem narod ne pripovedoval toliko povesti. O smrti njegovi pa pripoveduje narod zelo različno. Po nekaterih krajih pripovedujejo, da ga je ubil v vojni z Vlahi in Turki vlaški vojvoda Mirčeta. Po drugih krajih so mnenja, da sta skupaj s Šarecem utonila v močvirju.

3.

Oranje kraljeviča Marka.

Vino pije kraljevič mi Marko
z Jcvrosimo, mamieo že staro...
In ko sta se vinčeeea napila,
začne mati Marku govoriti:
»O moj sinko, kraljevič, moj Marko,
pusti boje, pusti četovanje.
To doneslo dobrega ne bode!
Meni, čuj me, se nič več ne ljubi,
prati tebi vsaki dan oblekc,
oškrpljene od krvi rdeče!
Vzemi v roke raje plug in vola
in razorji brda in doline
in posej jih, sinko moj, s pšenieo,
ki da kruha belega obema!«

Pa je storil, kot velela mati...
 Vzel je Marko v roke plug in vola,
 a oral ni brd, oral ni dolov,
 temveč ceste sultanove lepe.
 Pa dospó po cesti janičarji,
 ki so nesli blága tri tovore
 in takóle Marku govorijo:
 »Nehaj, Marko, ne razdiraj eestel«
 »Tiho, Turki, ne gazite brazdel«
 »Nehaj, Marko, ne razdiraj eestel«
 »Tiho, Turki, hitro doli z brazdel«
 Naveliča besedi se Marko
 in pograbi plug, pograbi vola
 in pobije Turke, janičarje...
 Vzame Turkom blága tri tovore
 ter ga nese svoji majki stari:
 »To zoral sem, mama, danes zate!«

12. Mile Parisević.

1.

Ko so se nekoč Hrvatje najhuje prepirali, kdo bo njih kralj, so jih napadli Turki z vso svojo močjo.

Nikola Juresić je hrabro branil svojo domovino. A ker mu kralj ni poslal pomoči ne v vojakih ne v denarju, se je zahvalil za čast vojaškega poveljnika.

Več sreče so imeli Turki na drugi strani. Osvojili so Liko in dospeli do grada Klisa, ki ga je branil Peter Krušić.

2.

Ko so oblegali Turki močni grad Klis, stopi iz njih tabora velikan in jame kristjane pozivati, naj se pridejo z njim skušat, če mu je kdo kos.

Tedaj se oglasi junak Mile Parisević in se ponudi, da se poprime s turškim velikanom. Preden odide v boj, se priporoči Materi Božji na Trsatu in ji obljubi, da ji bo daroval toliko svečo, kot je dolg turški velikan, če ga preмага.

Hud je bil boj s turškim velikanom. Mile Parisević ga le zmaga. Po zmagi ni pozabil svoje oblube. Dal je narediti res toliko svečo, kot je bil dolg turški velikan, in jo nesel v zahvalni dar Materi Božji na Trsat.

In v cerkvi na Trsatu nam kaže slika še sedaj prizor iz boja med Mile Parisevićem in turškim velikanom.

13. Najstarejši prebivalci na ozemlju naše domovine.

V raznih krajih naše domovine so prebivali ljudje že v najstarejših časih. Ti ljudje so bili lovei. Prebivali so po skalnatih duplinah in na holmih poleg močvirja. Žita, domače živine in tkane obleke še niso poznali. Pečali so se z lovom. Bili so v vednem boju z divjimi zvermi. V kože divjih zveri so se oblačili.

Glavno orožje jim je bil kamen. Iz njega so delali mlat. Drobnejše orožje in orodje so izdelovali iz kosti divjih zveri. To dobo imenujemo kameneno dobo.

14. Mostiščarji.

1.

Mostiščarji so si stavili domove najraje v plitvinah jezer in rek. V dno so zabili močne kole, čez te položili mostove in na mostove stavili lesene kočice. Te kočice so bile okrogle. Pokrivali so jih z deskami, slamo ali praprotjo. Na sredi v tleh je bila odprtina, skozi katero so zajemali vodo in lovili ribe.

Iz tega je razvidno, da so bili mostiščarji že na precej visoki stopnji izobrazbe.

2.

Glavna opravila mostiščarjev so bila: ribištvo, lov in živinoreja.

Oblačili so se v živalske kože. Orodje in orožje so izdelovali iz živalskih kosti.

Žita še niso poznali. Kruh so pekli iz moke povodnega oreška, ki je močnat kakor kostanj. Povodni orešek so mleli s kamenom. Najbrže so poznali že lan, zakaj med drugimi najdenimi stvarmi so našli tudi vretenca, vivčke in celo ostanke preje.

Zelo razvito je bilo pri mostiščarjih lončarstvo. Vso posodo so izdelovali na roko. Znali so jo za tisti čas prav lepo okrasiti.

Posodice, vivčki in ropotuljice, ki so imele obliko ježa, sove ali vretenca, nam pripovedujejo, da so že mamice mostiščarjev imele otroke zelo rade.

Koliko časa so se naseljevali ljudje na ta način, ni znano. Domove mostiščarjev je najbrže uničil požar.

15. Iliri in Kelti.

1.

Okoli 800 let pred Kristusovim rojstvom so bila na ozemlju naše domovine gradišča. Stala so na strmih, dobro utrjenih hribih.

Bila so podobna trdnjavam. Tu so imeli gradiščani shranjeno svoje imetje, živila in živali. Imeli so tukaj tudi svoja pokopališča.

Okoli ravnice vrh hriba so se vrstili nasipi v več krogih. Debeli koli in protje so dajali nasipom močno oporo. Na nasipe so bile prslonjene lesene kočje, ki so bile do polovice vkopane v zemljo. Koče so pokrivali s protjem in s prstjo.

2.

Ljudje, ki so prebivali po teh gradiščih, so poznali baker, bron in železo. Iz teh kovin so izdelovali orodje in orožje.

To dobo imenujemo zaradi tega železno dobo.

Iz najdenin je razvidno, da je bilo to ljudstvo mogočno in bojevito. Imelo je svoje poglavarje, ki so ga vodili v bojih. Pečalo se je s poljedelstvom in z živinorejo. Konja je imelo že udomačenega in uporabljalo ga je za ježo, vožnjo in delo.

O veri gradiščanov ne vemo dosti. Vemo le to, da so verjeli v posmrtno življenje. O tem nam priča češčenje mrličev. To sklepamo iz žar in grobov.

3.

Kakega rodu so bili gradiščani, ni jasno. Skoro vsi novejši starinosloveci so mnenja, da so bili to Iliri, ki so prebivali v teh krajih že od davnih časov in ki so se kulturno razvijali iz dobe

v dobo više in više. Ustvarili so mogočno kraljestvo, ki se je raztezalo preko Istre in Dalmaeije do Albanskih gora.

Ilirov je bilo več plemen.

Eno izmed teh plemen je ustanovilo najbrže tudi Emono; vsaj ime je ilirskega izvora. In tudi na Ljubljanskem gradu so ugotovili sledi ilirskega obrambnega okopa. To nam priča, da je bilo nekoč tu močno gradišče. Pravljičar pa pripoveduje, da je ustanovil Emono grški junak Jazon.

4.

Kakih 380 let pred Kristusovim rojstvom so prispeli iz Galije bojevitih Kelti, ki so Ilire deloma premagali, deloma se med njimi naselili.

Tudi Keltov je bilo več plemen. Eno izmed teh, Tavriski, je ustanovilo naselbino na mestu, kjer je stal za časa Rimljanov Nauportus in stoji sedaj Vrhnika.

Ilirsko-keltski rod Skordiskov je najbrže utemljal gradišče-trdnjavo Beograd.

Za časa navala Keltov je Emona propadla. Gospodovali Kelti niso dolgo; zakaj podjarmili so jih Rimljani.

16. Rimljani.

1.

Ko so zagospodovali Rimljani v ozemlju naše domovine, je došlo semkaj tudi rimsko prebivalstvo. V osvojenih krajih so ustanovili Rimljani najprej vojaška taborišča, ki so se razvila kmalu v naselbine in mesta.

Znamenita taka mesta na ozemlju naše sedanje Dravske banovine so bila: Celeia (Celje), Poetovio (Ptuj), Emona (Ljubljana), Nauportus (Vrhnika) in Neviodunum (Krško).

2.

Rimljani so prinesli v naše kraje marsikaj dobrega. Zlasti je treba omeniti eeste. V tem oziru so bili Rimljani mojstri. Njih eeste so bile tako trpežne, da jih ljudje cela stoletja niso

uničili. Služile so prometu in trgovini skozi ves srednji vek. In še dandanes gredo naše glavne ceste v tisti smeri, v kateri so jih izpeljali Rimljani. Začasa Rimljanov so služile te ceste najbolj vojaškim namenom in dobro urejeni državni pošti, trgovini in naobrazbi. Po njih so dohajali v naše kraje rimski naselniki.

3.

Zelo dobro so znali Rimljani izkoriščati zemeljske zaklade.

Rudnike za baker, železo in svinec, ki so jih otvorili že Iliri in Kelti, so obnovili in gradili fužine.

Izmed obrtov so cveli sebosno: brodarstvo, kovaštvo, tesarstvo in sukmarstvo.

4.

Z Rimljani je dospela v naše kraje tudi krščanska vera. Oznanjevala sta jo sv. Mohor in sv. Fortunat. Širila se je sicer zelo počasi, a škofije so bile že v Celei (Celju), Poetoviu (Ptuju) in Emoni (Ljubljani). Krščansko vero v naših krajih pa so viharji ljudskega preseljevanja skoro popolnoma zadušili.

Za časa ljudskega preseljevanja se je začela zmeda in razdejanje vsega. In to je trajalo več stoletij. Naši kraji so bili struga, po kateri so drli veletoki divjih narodov proti jugu in vzhodu. Izginila so cvetoča mesta Celeia (Celje), Poetovio (Ptuj) in Emona (Ljubljana).

In zadnji val med temi veletoki so bili Slovenci.

17. Emona.

1.

O ustanovitvi Emone pripoveduje pravljica tole:

Grški junak Jazon si je hotel prilastiti zlat ovnov kožuh, ki ga je imel Aët, kralj Kolhide. V ta namen je zbral nekoliko pogumnih tovarišev, šel z njimi na ladjo Argo in se odpeljal po Črnem morju v Kolhido. S pomočjo kraljične Medeje se mu je posrečilo, da je dobil zlat ovnov kožuh. Iz strahu pred očetom je pobegnila z Jazonom tudi kraljična Medeja. Razjarjeni kralj

Aēt je zasledoval Jazona preko Črnega morja, Jazon pa je po-
begnul v Dunav, iz Dunava v Savo in iz Save v Ljubljano. Na
mestu sedanje Ljubljane je ustanovil naselbino Emono. Iz Emone
je odplul po Ljubljani do sedanje Vrhnike. Ker ni mogel z
ladjo po vodi, so jo naložili na valje in jo pomikali na valjih
do izvira reke Timava. Po reki Timavu so pripluli v Jadransko
morje in po morju so se vrnili v Grčijo.

2.

Emona ni bila samo vojaško taborišče, temveč v njej sta
cvela tudi trgovina in obrt.

Imela je podobo pravokotnika. Obseg je bil približno tale:
Pajhlov vrt, Jakopičeva hiša, univerza, nunski vrt, Pajhlova hiša.

Mesto je bilo obzidano z močnim zidom, ki je bil 2—3 m
debel. Iz zidu se je dvigalo več obrambnih stolpov. Okoli zida
je bil izkopan jarek, ki je bil 20 m širok in 6—8 m globok. Od
obzidja je ohranjen še zid na južni strani in tu vidimo, da je od
te strani vodilo v mesto dvojno vrat.

3.

Glavna cesta je prihajala v Emono iz Nauporta in je vodila
v smeri sedanje Šelenburgove in Dunajske ceste in šla odtod
proti Celei.

Mrličje so pokopavali Rimljani izven mesta. Največ grobov
so odkrili ob Dunajski cesti.

Mesto je bilo kanalizirano in je imelo svoj vodovod.

Čez 300 let po Kristusovem rojstvu se je začelo širiti po
Emoni že tudi krščanstvo. Tu je bival škof Maksimij. Njegov
kip stoji v stolnici na levi strani glavnega oltarja.

4.

Emono je porušil hunski kralj Atila. Emončani so mesto
pozidali iznova, a so ga Obri in Longobardi razrušili ponovno.

Ko so došli v naše kraje Franki, se je začelo razvijati okoli
Ljubljanskega gradu mesto, ki so mu naredili ime Ljubljana.

18. Poetovio.

1.

Kjer stoji sedaj mesto Ptuj, je bila utrjena naselbina že pred dohodom Rimljanov v naše kraje. To je naselbina še izza časov pred Iliri in Kelti, kot sta bili tudi Emona in Celea.

2.

Poetovio je bilo veliko mesto. Raztezalo se je daleč po Dravskem polju. V njem sta cvela trgovina in obrt. Po njem je valovilo velikomestno življenje. Sem so prihajali rimski cesarji in drugi velmožje in zidali sebi krasne gradiče in palače, bogovom pa veličastna svetišča. Mnogo rimskih cesarjev je bilo v Poetoviu proglašanih za vladarje mogočni rimski državi.

3.

Že čez dobrih 100 let po Kristusovem rojstvu je bila v Poetoviu močna krščanska občina, ki ji je načeloval škof.

To lepo in bogato mesto je ob času preseljevanja narodov privabilo k sebi Gote in Hune. Goti in Huni so mesto razrušili in iz ruševine so ga dvignili šele Slovenci. In za časa kralja Sama je zaevelo po mestu novo življenje.

Slovenci so imenovali to mesto Peto.

4.

Ko je umrl kralj Samo, je začelo mesto propadati.

Ko so mesto razrušili Obri, je tekom stoletij Drava z gromom in prodom zagrnila krasno mesto.

In nad tem grobom raste sedaj trstje in jelševje.

5.

Novo mestece, na levem bregu Drave, je zgradil vojvoda Hecilo, sin moravskega kneza Pribine.

Pozneje je prišlo mestece v last saleburških nadškofov, ki so naselili tukaj Bavarce.

Ti so bili našim ljudem tujci, in od takrat zovejo Slovenci to mesto Ptuj.

19. Stari Slovani.

1.

Slovanski rodovi so prebivali nekoč po širnih planjavah južne in zahodne Rusije do Visle na severu in do dolenjega Dunava na jugu.

Od tu so se tekom stoletij preselili tja, kjer stanujejo sedaj Rusi, Poljaki, Čehoslovaki, Lužički Srbi, Slovenci, Hrvatje, Srbi in Bolgari.

Nekateri slovanski rodovi pa so izumrli med drugimi narodi.

2.

Stari Slovani so živeli v zadrugah. Zadruga se imenuje skupno življenje vse družine.

Vse imetje je bila skupna last vseh zadružanov. Vsi zadružani so delali drug za drugega.

Vsaka zadruga je imela svojega poglavarja, ki so ga imenovali starešino. Starešina je vodil gospodarstvo, določeval vsakemu zadružanu delo, hranil zadružne svētinje in daroval bogovom.

3.

Ko so se pomnožili prebivalei ene in iste zadruge tako, da niso mogli ostati več skupaj, so se ločili od stare zadruge. Izselili so se v bližnji kraj, izvolili novega starešino in tu ustanovili novo zadrugo. S staro zadrugo so ostali vedno v prijateljski zvezi.

4.

Zvezo vseh zadrug, ki so izšle iz prvotne zadruge, so imenovali župo. Vsi prebivalei ene župe so bili eno pleme.

Starešine ene župe so se shajali na skupna posvetovanja. Tu so sklepali o potrebah vsega plemena in volili tudi vrhovnega skupnega poglavarja, ki so ga imenovali župana.

Vsako pleme je imelo svoj župni grad. Tu je hranilo svoje dragocenosti. Ob vojni so pribežali v grad vsi oni, ki so bili za boj nesposobni.

5.

Ko se je pomnožilo kako pleme takó, da mu je začelo nedostajati polja, se je preselilo v drugo deželo. Ko se je preselilo, je dalo vodam in goram ista imena, ki so jih bili vajeni na

prejšnjem domu. V novo domovino je preneslo pleme tudi podobe rajnih starešin.

6.

Kakor so se razvile iz zadruga župe in se razvila iz žup plemena, tako se je razvil iz plemena narod, bodisi da se je pleme samo tako pomnožilo, bodisi da se je več plemen med seboj združilo.

Vsako pleme zase je imelo v novi domovini svojega župana. Le ob vojni so izvolili enega izmed županov za velikega župana ali velikega kneza. Pozneje je ostal ta veliki župan ali veliki knez tudi v mirnih časih vrhovni glavar vsega naroda.

Vsak narod je imel glavno mesto, ki so ga imenovali Višegrad.

Višegrad je bil dobro utrjen; v njem je prebival veliki župan ali veliki knez. Tu se je zbiral narod k narodnim skupščinam in tu hranil svoje svetinje.

20. Vera in običaji starih Slovanov.

1.

Stari Slovani so obdelovali polje, redili živino in gojili čebele. Prvi so poznali plug. Pečali pa so se tudi z obrtom. Sloveli so za dobre strojarje in tkalee. Bili so zelo gostoljubni. Potnika so sprejeli prijazno, ga pogostili in ga zaradi varnosti spremljali do bližnjega sela.

2.

Po veri so bili pogani. Oboževali so prirodo. Ločili so dobra in hudobna bitja. Dobra bitja so imenovali bogove, hudobna pa bese. Bogovi so bili močnejši od besov. Najvišji bog je bil Svarog ali Perun. On je ustvaril nebo in zemljo, svetlobo in toploto, blisk in grom. Njegovi sinovi so bili: Daždbog ali Sonce, Mese in Ogenj. Vesna je bila boginja pomladi, Živa rodovitnosti, Morana zime in smrti. Triglav je bil bog zemlje, morja in zraka. Radegost gostoljubnosti in Kurent razbrzdanosti. Manjši od bogov so bile: vile, rojenice, škrti in móre.

3.

. Prazniki Starih Slovanov so se strinjali s prirodnimi izpremembami v letnih časih.

Radegostov praznik je bil jeseni, Kurentov v času našega predpusta, Morane, ko se je začela zima, in Vesne, ko je skopnel sneg in se je začelo buditi novo življenje, o kresu pa je bil praznik Sonca in Ognja, katerim na čast so zažigali kresove. Največji praznik Starih Slovanov je bil o zimskem kresu ali sedanjem Božiču.

21. Obri.

1.

Obri so bili divje, roparsko mongolsko ljudstvo, majhne, gibčne rasti in žoltih, strogih obrazov. Bili so izvrstni jahači. Noč in dan so preživali na konjih, kakor da so prirasli k njim. Vajeni so bili vojevati se na konjih, a peš se skoro niso znali vojskovati.

Utrjeni so bili takó, kakor noben drug narod.

V boju so bili strašni; zakaj zadovoljni niso bili, da so nasprotnike samo premagali, ampak so jih hoteli vselej popolnoma uničiti.

2.

Ker so živeli Obri le za boj in rop, zato so potrebovali po opustošenih zemljah, katerih so se polastili, takih ljudi, ki so bili vajeni obdelovati polje in se pečati z obrtom in kupčijo.

Taki ljudje so bili Sloveni, ki so služili Obrom za hranitelje in oskrbovatelje njih zemlje. Nasproti pa so imeli Sloveni v Obrih močne zaveznike v času vojne.

To medsebojno zavezništvo med Obri in Sloveni je temeljilo na popolni enakosti in ravnopravnosti.

22. Sv. Ciril in Metod.

1.

Slovani so bili naseljeni že pred tisoč leti po ozemljih, po katerih prebivajo še sedaj. Razdeljeni so bili že tedaj na več plemen. V jeziku se še niso tako razlikovali nego se sedaj.

Večina slovanskih plemen je bila takrat še poganska.

Niso znali ne čitati, ne pisati, saj niso imeli ne črk, ne knjig in ne učiteljev.

2.

Da bi otel svoj narod vpliva Nemcev, je prosil moravski knez Rastislav grškega cesarja v Carigradu Mihaela III., naj mu pošlje veroučiteljev, ki bi poučevali ljudstvo o resnicah svete vere v domačem jeziku.

Cesar Mihael III. je odločil za to učena brata meniha Cirila in Metoda.

Ker je Ciril vedel, da brez knjig ne pojde, se je odločil, da prevede na slovenski jezik svetopisemske in bogoslužne knjige.

3.

Sveta brata Ciril in Metod sta nam dala Sveto pismo in svete knjige v domačem jeziku.

Pri vsem Cirilovem delu ga je podpiral njegov brat Metod. Med Slovani sta položila temelj narodni omiki in kulturi. Zaradi tega je dolžnost vsakega Slovana, da se spominja sv. Cirila in Metoda s hvaležnostjo in da ju časti, kot naša velika narodna svetnika.

23. Prihod Slovenov v naše kraje.

1.

Za časa, ko so gospodovali v naših krajih Rimljani, so stanovali Slovani z drugimi slovanskimi rodovi po širnih planjavah južne in zahodne Rusije.

Prebivali so v nizkih raztresenih kočah in obdelovali polje in pasli črede. Bili so miroljubni ljudje, a sila časa je napravila iz njih bojevit rod.

2.

Kaj je napotilo Slovence, da so začeli siliti na jug in zahod, ni znano. Menda jim je bila domovina pretesna, ali so jih prisilili drugi narodi k selitvi.

Najprej so začeli Slovani siliti čez Dunav na grško ozemlje. To so bili oni Slovani, ki jih imenujemo danes Hrvate, Srbe in Bolgare.

Pozneje so začeli siliti v gorate alpske dežele; to so današnji Slovenci.

probi kamen II. st. v. ...

Na svojih pohodih so se družili z Obri. Poznali so se z njimi že izza časov, ko so bivali še skupaj na ozemlju jugozahodne Rusije med Volgo in Karpati. Hlapčevati so jeli Obrom šele pozneje.

3.

Ko so odšli Longobardi iz vzhodnih alpskih dežel v Italijo in so bile te dežele brez vladarja, so jih zasedli Sloveni in Obri.

Ni šlo to lahko, mirno in brez boja. Bili so hude boje, ki so trajali več desetletij, preden so Sloveni izrinili in pregnali rimsko ljudstvo, ki je tu stanovalo vzajemno s prvotnimi prebivalci teh krajev Iliri in Kelti. Tudi z Nemei, ki so silili v te kraje z Bavarskega, so bojeval Sloveni hude boje.

4.

Na teh bojevitih pohodih so požgali in razrušili mesta in zatrli vse sledove krščanstva.

Zasedli so dolino reke Save z vsemi njenimi pritoki, prodrli ob Dravi in Muri daleč v sedanjo republiko Avstrijo, postali mejaši Čehom in se razlili tudi proti jugu do Jadranskega morja in daleč tja v Furlansko ravan in hribovje. Te naselitve so bile redke, ne celotne.

Namesto velike države so nastajale samo majhne državice.

Prvotnih prebivalcev Sloveni niso iztrebljali, temveč so jih premagali in zaslužnili.

Sorodnost jezika med Slovenci, Hrvati, Srbi in Bolgari in skoro istočasno preseljevanje pa nam kaže, da so en narod vsi oni, ki bivajo od reke Rabe do Jadranskega morja in od Soče do Egejskega in Črnega morja.

24. Ustanovitev prve slovenske države.

1.

Ko so se naselili Slovenci v kraje, v katerih stanujejo še sedaj, so bili ti kraji opustošeni. Delavne roke Slovencev so opustošeno polje kmalu razorale in posejale. Tudi hiše so pozidali Slovenci iznova.

To blagostanje so Slovenceem zavidali njih sosedje. In Slovenci so morali braniti svojo domovino zdaj na zahodu, zdaj na vzhodu, zdaj na jugu. Najhujši med sovražniki Slovencev so bili Obri.

2.

Iz te stiske je rešil Slovence kralj Samo. Premagal je v bojih vse sovražnike in ustanovil veliko državo, ki je objemala Čehe, Polabske Srbe in del Jugoslovenov do Jadranskega morja. Dokler je živel Samo, so bili Slovenci močni in so strahovali svoje sovražnike. Po smrti Samovi so se ločili od Čehov in Polabskih Srbov ter so postali zopet sami svoji.

3.

Preden je kralj Samo združil Slovence v mogočno državo, so bili ločeni po rodovih. Le ob vojni so izbrali skupnega vojvodo. Za časa Samove vlade so uvideli, da je le v slogi moč. Zaradi tega so sedaj tudi v mirnih časih ohranili skupnega vladarja, ki pa je moral upoštevati svobodo in stare navade.

Prvi vojvoda Slovencev po Samovi smrti je bil Valduh.

4.

Ko so Obri začutili, da so Slovenci zopet sami, so jih napadli s tako silo, da je moral knez Borut prositi pomoči pri Nemcih. Ti so mu res pomagali, ali knez Borut jih je moral pripoznati za svoje gospodarje. In svoboda Slovencev je začela propadati.

Za časa kneza Boruta se je začela krščanska vera med Slovenci hitreje širiti. Toda odpor proti novi veri je bil med Slovenci velik. Sosebno so se upirali Slovenci, živeči po nekdanji Štajerski in sedanjem Medmurju in Prekmurju. Ko pa je zavladal med Nemci Karel Veliki, so bili Slovenci le še na videz svobodni. Res so imeli še svoje kneze, ali ti knezi so bili od nemških kraljevih namestnikov čisto odvisni. Svoboda Slovencev je umirala in končno umrla popolnoma. Iz smrtnega sna jo je vzdramil šele srečni konec strašne svetovne vojne.

5.

Najdalje so ohranili svobodo oni Slovenci, ki sta jim vladala Pribina in Kocelj. In med temi Slovenci je deloval sv. Metod. Pozneje so prišli ti Slovenci pod oblast Svatopluka. Dokler je vladal Svatopluk, so bili vsi naporu Nemcev in Madžarov, da bi Slovence podjarmili, zaman.

Po Svatoplukovi smrti so zavladali tem Slovincem Madžari. In bili so jim nepravični gospodarji do dneva narodnega osvobojenja.

25. Umeščanje koroških vojvod.

1.

V podnožju Krnske gore leži kamen. Ob tem kamenu so v starih časih umeščali koroške vojvode. Pravico za to umeščanje so imeli kmetje iz rodu Edlingerjev.

Na dan umeščanja je zasedel kmet kamen. Z eno roko je držal marogastega bika, z drugo roko je držal marogasto kobilo. Ne daleč od kmeta je stal deželni knez. Knez je bil oblečen v raševino, obut je bil v kmetiške čevlje, v roki je držal deželno zastavo. Okoli kneza so bili deželni plemiči in vitezi, oblečeni v dragocene obleke.

2.

S palico v roki se je približal knez kmetu, sedečemu na kamnu.

Kmet je vprašal v slovenskem jeziku: »Kdo je, ki tako prihaja?«

»Deželni knez je«, so odgovorili okoli stoječi.

»Ali je pravičen sodnik, ki išče blaginjo domovine? — Ali je blagoroden? — Ali je zaščitnik in prijatelj prave vere?« je vprašal kmet dalje.

»Je in bol« so odgovorili okoli stoječi.

»Po kateri pravici sme pregnati mene s tega sedeža?« je vprašal kmet dalje.

»Dobiš 60 beličev, marogastega bika, marogasto kobilo, obleko, ki jo ima knez na sebi, in ti in vsa tvoja hiša bosta prosta davka,« so razlagali kmetu okoli stoječi.

3.

Po tem razgovoru se je kmet z desnico rahlo dotaknil knezovega lica in ga opominjal na sveto dolžnost pravične sodbe. Nato je vstal in odšel z marogastim bikom in marogasto kobilo.

Knez pa se je postavil na kamen, na katerem je sedel kmet, potegnil meč, ga zavihtel na vse štiri strani neba in prisegel, da bo vsem pravičen sodnik. Nato se je knez napil iz preprostega kmetiškega klobuka čiste studenčnice. S tem je hotel narodu povedati, da naj bo zadovoljen s tem, kar mu daje domača dežela in da naj ne hrepeni po vinu in tujini.

4.

Po tem opravilu se je napotil deželni knez v starodavno in veličastno cerkev Gospe svete.

Tu je daroval najvišji duhovnik v deželi slovesno sv. mašo. Med sveto mašo je duhovnik deželnega kneza blagoslovil in ga posvetil po cerkvenih predpisih. Po sveti maši se je deželni knez preoblekel v knežjo obleko in odšel na obed. Po obedu je odšel s svojim spremstvom na bližnje Virunsko polje.

Tu stoji še sedaj vojvodski prestol. Prestol ima dva sedeža. Na enega je sedel deželni knez in delil deželne najme in pravice. Na enega je sedel goriški grof, ki je bil obenem mejni grof koroški, in delil svoje najme in pravice.

26. Ustanovitev prve hrvaške države.

1.

Ko so došli Hrvatje v ozemlje, na katerem prebivajo še sedaj, so ustanovili Posavsko in Dalmatinsko Hrvaško.

Te dve državi sta bili druga od druge nezavisni. Vsaka je imela svojega kneza.

Po naselitvi v novo domovino so sprejeli krščansko vero. To so jim oznanjali deloma splitski škofje, deloma oglejski patrijarhi in deloma sv. brata Ciril in Metod.

Mnogo vojen so Hrvatje vojevali s Franki in Benečani.

2.

Po teh bojih so zavladali na Hrvaškem domači vladarji.

Prvi hrvaški kralj je bil Tomislav. Ta je razširil obe hrvaški državi in ju tako razširjeni uedinil.

Ko so izumrli vladarji domače krvi, so prišli Hrvatje pod oblast Madžarov. Doba hrvaške samostojnosti je minula. Na hrvaško ozemlje so se jeli seliti Madžari in Nemci.

Mnogo je trpela Hrvaška za časa turških navalov.

Pod vlado madžarskih kraljev so imeli na videz nekoliko svobode. Ali prava svoboda je došla tudi bratom Hrvatom šele pod vlado kraljev iz rodu Karadjordjevičev.

27. Peter Svačić.

1.

Ko so izumrli na Hrvaškem domači vladarji, so nastali hudi prepiri.

Eni so hoteli imeti za kralja veljavnega domačina Petra Svačića, eni madžarskega kralja Ladislava. Ta je bil brat Jelene, ki je bila vdova po hrvaškem kralju Zvonimiru.

Ogrski kralj Ladislav je osvojil ozemlje med Kolpo in Dravo in je ustanovil v Zagrebu škofijo. Za namestnika v osvojenem ozemlju je pustil svojega sinovca Almo, a sam je odšel domov na Madžarsko. Že čez 2 leti so Hrvatje Almo pognali in nabrali veliko vojsko proti Madžarom.

2.

Toda tudi madžarski kralj Koloman, naslednik Ladislavov, se je pripravil za boj.

Ko pa je videl, da se nameravajo Hrvatje resno upreti, se je premislil. Žal mu je bilo življenja toliko ljudi in odposlal je poslance, da se s Hrvati pobotajo. Po daljšem posvetovanju so se Hrvatje vdali. Priznali so madžarskega kralja Kolomana za svojega vladarja, a on jim je moral obljubiti, da bo vpošteval njih pravice in svobodo.

3.

Pomiriti pa se ni mogel Peter Svačić.

On madžarskega kralja Kolomana ni hotel priznati za vladarja. Nabral je vojsko in se z njo utaboril pred Petrovo goro. Prišlo je do odločilne bitke med Petrom Svačićem in madžarskim kraljem Kolomanom. V tem boju je Peter Svačić poginil. Madžarski kralj Koloman pa je odšel v Dalmacijo. Tu ga je v Splitu kronal splitski nadškof s krono kralja Zvonimira za hrvaškega kralja.

Konec je bilo hrvaške svobode.

Odslej pa do narodnega osvobojenja so vladali Hrvatom madžarski kralji tuje krvi.

28. Hrvaški sabor na Cetinju.

1.

Ko so pri Mohaču Turki premagali madžarsko vojsko, je na begu umrl tudi hrvaško-madžarski kralj Ludovik II.

Hrvatje in Madžari so morali voliti novega kralja. Eni so se odločili za ogrskega velmoža Ivana Zapoljo, a drugi za avstrijskega nadvojvodo Ferdinanda. In tako se je razdelil tudi narod v dva tabora, ki sta se borila drug proti drugemu.

Turki so ta prepir izkoristili. Podpirali so one, ki so se odločili za Ivana Zapoljo. Pristali so na to, da postane Ivan Zapolja hrvaško-madžarski kralj, če prizna turško nadoblast.

2.

Po smrti kralja Ludovika II. so pozvali Frankopani in Zrinski Hrvate na sabor na Cetinje v bližini Slunja. Tu naj bi se dogovorili, kaj naj Hrvatje po smrti svojega kralja store. Sabor je odločil, naj skrbi za to Krsto Frankopan.

Ker so se Hrvatje razdelili v dva tabora in je bil eden za Zapoljo, a drugi za Ferdinanda, jih je jel Ferdinand nagovarjati, naj izbero njega za svojega kralja.

Hrvatje so poslali odposlance do Ferdinanda, da se z njim dogovore in da jim obljubi, da bo čuval njih pravice in svobodo. Ferdinand je vse to obljubil in po vrhu še dodal, da bo branil Hrvate proti Turkom. Ko so Hrvatje čuli to Ferdinandovo obljubo, so izbrali Ferdinanda za svojega kralja.

3.

Toda te izvolitve niso priznali vsi Hrvatje. Sabor slavonski s Krstom Frankopanom na čelu se je odločil za Ivana Zapoljo. In Hrvaška je bila deljena v dva tabora. Kot na Madžarskem so se razvneli boji tudi na Hrvaškem. In trajali so tri dolga leta. Tudi to so izkoristili Turki. Plenili so po deželah madžarskih in hrvaških, rušili mesta in odvajali ljudi v sužnost.

Končno je zmagal Ferdinand. In od takrat pa do osvoboditve leta 1918. so vladali na Hrvaškem vladarji iz rodbine Habsburžanov, ki so bili avstrijski cesarji in obenem madžarski kralji.

29. Ustanovitev prve srbske države.

1.

Po doselitvi v novo domovino so ustanovili Srbi prvo državo v Zagorju, ozemlju proti Dunavu in Veliki Moravi. Pozneje so ustanovili državnice: Zeto, Trebinje, Hum, Neretvo, Bosno i. dr. Nobena teh držav se ni mogla uveljaviti takó, da bi uedinila druge v eno veliko celoto. Šele z nastopom vlade Štefana Nemanje se je to zgodilo.

Štefan Nemanja je bil veliki župan v Raški. Od tu je začel širiti svojo oblast proti zahodu, proti jugu in proti vzhodu. Še posebno jo je razširil za časa križarskih vojen. Sedež tako razširjene države je bil v Rasu v sedanjem Novem Pazarju. Tu so se vršili državni zbori, kjer so reševali vse važne stvari za državo.

2.

V bojih proti Bolgarom so iskali Srbi pomoči pri Bizantincih. To znanje z Bizantinci jim je doneslo krščansko vero. Za Bizantinsko pomoč so morali pripoznati nadvlado Bizantincev. Te so se otresli. Zlata doba pa jim je prišla, ko jim je zavladal car Dušan Silni.

30. Sveti Sava.

1.

Štefan Nemanja je imel več sinov. Najmlajši med njimi je bil Rastko, ki je poznejši Sveti Sava.

2.

Rastko je bil zelo nadarjen deček. Posebno nagnjenje je imel do samostanskega življenja. Oče si je mnogo prizadeval, da bi ga od tega odvrnil. Vsa očetova prizadevanja so bila zaman.

Prišli pa so nekega dne na dvor Štefana Nemanje ruski menihi. Z njimi se je Rastko najraje družil. Sklenil je, da z njimi pobegne. In to je tudi izvršil.

3.

Oče je v skrbch za sina dal iskati ga po vsej državi. Končno so ga Nemanjevi poslanci našli na sveti gori Atos v ruskem samostanu.

Ko je Rastko zvedel, da so prišli očetovi poslanci ponj, je prosil mcnihe, naj ga sprejmejo medse. Menihi so njegovi prošnji ugodili in dali so mu ime Sava. Ostrigli so mu lase. Sava jih je priložil svoji posvetni obleki in vse skupaj poslal svojemu očetu v znamenje, da za svet ne živi več.

4.

Sava je mnogo pisal v starcm srbskem jeziku. On je ustanovitelj srednjeveške srbske književnosti. Uredil je tudi srbsko cerkev in sam postal prvi nadškof neodvisne srbske cerkve s sedežem v Žici. Tudi dober državnik je bil. Pomiril je svoja brata Vuka in Štefana. Štefana je venčal za prvega srbskega kralja; zaradi tega ga tudi imenujemo Štefan Prvovenčani. Njegov oče se je bil namreč prestolu odpovedal in je stopil v samostan. Tu je živel skupaj s sinom pod imenom Simeon. Skupaj sta sezidala na Sveti gori Atos samostan Hilandar.

5.

Sava je mnogo potoval. Dvakrat je bil v Sveti deželi, bil pa je tudi v Egiptu in v Babilonu. Umril je leta 1236. v Trnovem, takratni bolgarski prestolnici. Proglasili so ga za svetnika. Truplo so prepeljali v samostan Mileševo v Hercegovini. Tu je počival 200 let. Od tu so ga prepeljali Turki v Beograd. Da bi uničil spomin nanj, je dal Sanin paša truplo sežgati na Vračaru nad Beogradom.

Spomina nanj ni mogel zadušiti. Še bolj so ga častili in ga časte še sedaj kot zavetnika šolske mladine.

Narodni praznik sv. Save je dan njegove smrti, to je 27. januarja vsakega leta.

Po njem se imenuje tudi red, s katerim odlikuje kralj državljane kraljevine Jugoslavije, ki imajo zasluge za književnost, umetnost ali državno blaginjo.

31. Car Dušan Silni.

1.

Car Dušan Silni je bil eden izmed najslavnejših srbskih vladarjev iz rodu Nemanjićev. Dvignil je državo do največje slave in po pravici imenuje zgodovina to dobo srbskega naroda zlato dobo.

Mnogo vojen je vojeval proti Bizantincem. Dospel je pred Carigrad in že se je jela uresničevati njegova želja, da ustanovi Veliko Srbijo, ki bi obsegala ves balkanski polotok. Že prej se je dal v Skoplju kronati za carja Srbov, Grkov, Bolgarov in Albancev.

2.

Sreča mu ni bila mila.

Z vojsko, ki je štela 80.000 mož, je dospel skoro pred Carigrad. Tu pa je nenadoma zbolel za pljučnico. Ko je čutil, da bo moral umreti, so ga zanesli na hrib, od koder je lahko gledal proti Carigradu in proti Srbiji.

Zdajci so se mu udrle solze po licu.

»Zakaj jočeš, car?« ga vpraša njegov tajnik kraljevič Marko.

»Ne jočem zaradi tega, ker moram umreti. Jočem samo zaradi tega, ker nisem osvojil Carigrada. Tu so vrata, od koder bo udrl sovražnik v našo domovino«, je odgovoril umirajoči car.

Kmalu nato je umrl.

Motil se ni. Njegove preroške besede so se kmalu uresničile.

3.

Država carja Dušana Silnega je bila močna tudi na znotraj.

Cvela sta obrt in trgovina. Gradili so ceste, mostove, gradove in cerkve. Blaginja kmetov je bila v državi na višku. Drugje so jih drli grajščaki. Srbi so bili gospodarji na Jadranskem morju in živahno so trgovali s svojimi sosedi. Tudi rudarstvo se je razvilo do viška. Ni je bilo v Evropi države, ki bi se bila mogla meriti z državo cara Dušana Silnega. Red in mir sta bila med državljani. Kaj smejo in česar ne smejo, jim je določal zakonik, ki ga je izdal car.

32. Kosovo.

1.

Po smrti zadnjega Nemanjića je razpadla mogočna srbska država na več delov.

V Pomoravju je vladal knez Lazar. Tedaj so silili Turki z vso silo v Srbijo. Da bi preprečil nakane Sultana Murata I., se je zvezal s svojim zetom Vukom Brankovićem in bosanskim kraljem Štefanom Tvrtkom. Tudi od drugod je prišlo več velmož Srbom na pomoč.

2.

Srbska vojska se je zbrala na Kosovem polju na ozemlju Vuka Brankovića med Prištino in reko Labo.

Med vojniki je bil tudi Miloš Obilić. Njega so pri carju osuili, da je izdajalec.

Da pokaže svojo nedolžnost, vdanost in zvestobo, je odšel k turškemu sultanu Muratu I., češ, da se mu vda. Murat I. ga je sprejel drage volje. Menil je, da je pribežnik, Miloš Obilić pa potegne meč in usmrti sultana.

Miloša Obilića so razjarjeni Turki razsekali na kosc.

3.

Po Muratovi smrti je prevzel vodstvo turške vojske njegov sin Bajezid I.

Že se je začela nagibati zmaga na srbsko stran. V zadnjem hipu pa se je obrnila vojna sreča na stran Turkov. Turki so zmagali. V tem boju je padel tudi knez Lazar.

Z izgubo te bitke na Vidov dan leta 1389. so izgubili Srbi carstvo in svobodo skoro za 500 let.

V balkanski in svetovni vojni pa je bilo Kosovo maščevano in osvobojeno.

*

Lep spomin na ta strahoviti boj je ohranil narod v »božurju«, rdeči cvetici, o kateri pripovedujejo, da je zrasla iz krvi padlih junakov. In res je, da rasto te cvetice najraje v bližini, kjer so pokopani kosovski junaki. V najlepšem cvetju so meseca junija.

4.

Kraljevič Marko in spor o carstvu.

Prevel Rehar Radivoj.

1.

Zbrale so se štiri silne vojske,
 zbrale so na Kosovem se polju
 poleg bele samodreške cerkve.
 Prva vojska kralja Vukašina,
 druga vojska Ugleše despota,
 tretja Gojke vojvode junaka,
 carjeviča Uroša četrta.
 Pravdajo se med seboj za carstvo,
 hočejo drug drugega pobiti
 in pobosti z ostrimi se noži,
 a ne znajo, kdo dobi naj krono.
 Da njegova je, trdi Vukašin
 krati Gojko mu do nje pravico,
 oporeka Uglješa obema.
 Tiho samo carjevič je Uroš,
 on, slaboten, se v prepir ne meša,
 ker ne sme se radi močnih bratov,
 bratov silnih treh Mrnjavčevičev.

2.

Pa napiše kralj Vukašin pismo,
 pošlje ga po naglem slu — junaku
 daleč v Prizren, daleč v mesto belo,
 do duhovna višjega Nedeljke.
 Kliče tja na Kosovo ga polje,
 da razsodi, kdo dobi naj carstvo:
 on poslednji carja je mazilil,
 on poslednji ga je izpovedal,
 on edini hrani vse postave.
 Brat Uglješa drugo pismo piše,
 piše pismo, naglo sla pošilja
 daleč v Prizren, daleč v mesto belo,
 do duhovna višjega Nedeljke.

Hrabri Gojko tretje piše pismo,
 i on pošlje ga po slu — junaku.
 Zadnji šele se odloči Uroš,
 zadnji piše pismo pošlje slugo.
 Pisma dolga pišejo vsi štirje,
 pošljejo po svojih slih jih urnih,
 a vse tajno, da nihče ne sliši.

3.

Pa sestali so se sli vsi štirje,
 v belcm mestu Prizrenu preclpem,
 tam v bogatih dvorih Nedeljkovih.
 A duhovna ne dobe na domu.
 V cerkvi služi jutranjo daritev,
 k Bogu moli jutranjo molitev.
 Hrabri sli, cvet zbrani med junaki,
 urno bolj kot veter na planini,
 merjenega ne gubijo časa.
 V cerkev svoje napodijo konje,
 biče v roke vzamejo pletene,
 z njimi popa bijejo Nedeljka:
 »Hitro pojdi, svečenik Nedeljko,
 tja na ravno Kosovo nam polje,
 da razsodiš, kdo dobi naj carstvo.
 Ti poslednji carja si mazilil,
 ti poslednji si ga izpovedal,
 ti edini hraniš vse postave.
 Sicer glavo izgubiš še svojo !«
 V grenkih solzah svečnik jim reče,
 v grenkih solzah tole jih poprosi:
 »Brž iz cerkve pojdite, junaki,
 da molitve svete dokončamo,
 da izvemo za razsodbo pravol«
 In so vdali hrabri se junaki.
 A ko služba božja je minila,
 spet pred cerkev so se povrnili,
 kjer jim rekel stavec je Nedeljko:
 »Deca hrabra, cvetje med junaki,
 res mazilil rajnega sem carja,
 res pred smrtjo sem ga izpovedal,

pa ga vprašal nisem po nasledstvu,
 le po grehah sem tedaj ga vprašal.
 Pojdite do prilepskega mesta,
 tja do dvorcev kraljeviča Marka,
 tja do Marka, mojega učenca.
 On pisar pri rajnem carju bil je,
 on edini hrani vse postave.
 Vedite na Kosovo ga polje,
 tam resnico čisto bo povedal,
 ker nikogar ne boji se Marko
 razen Njega, ki je car nebeški.«

4.

In odšli so štirje sli junaški
 tja do dvorcev kraljeviča Marka.
 Ko so bili pred ponosnim gradom,
 so s kladivom trkali po vratih,
 da je čula mati Jevrosima
 in pozvala sina ter mu rekla:
 »Sin moj, Marko, dete mojè drago,
 kdo s kladivom trka, čuj, po vratih?
 Najbrž došli sli so Vukašina...«
 Vstane Marko in odpre jim vrata — —
 Poklonili so se sli mu vdano:
 »Bog pomagaj, gospodar ti, Marko!«
 Ogovarja sin jih Jevrosimin:
 »Dobro došli, dragi vi junaki!
 So li zdravi viteški mi Srbi
 in čestiti carji in pa kralji?«
 Poklonili so se sli spet Marku:
 »Gospodar naš, kraljevič naš, Marko,
 vsi so zdravi — ali složni niso.
 Sprli so se vitezi junaški
 tam na polju, Kosovem obširnem,
 tam pri beli samodreški cerkvi
 pravdajo se za cesarsko krono,
 med seboj se hočejo pobiti
 in pobosti z ostrimi se noži,
 ker ne znajo, kdo naj car postane.

Tebe Marko kličejo na polje,
 da poveš jim, kdo dobi naj earstvo!«
 Vrne Marko se v sobane svoje
 in pokliče mater Jevrosimo:
 »Jevrosima, mila moja mati,
 sprli so se vitezi junaški
 tam na polju Kosovem obširnem,
 tam pri beli samodreški cerkvi
 pravdajo se za cesarsko krono,
 hočejo se med seboj pobiti
 in pobosti z ostrimi se noži
 in ne znajo, kdo naj ear postane.
 Kličejo na Kosovo me polje,
 da razsodim, kdo dobi naj krono.«
 Bil pravičen kraljevič je Marko,
 ali mati vendar ga poprosi:
 »Marko, sin moj dragi in edini,
 kakor moja ti ljubav je sveta,
 ne razsojaj pravde po krivici,
 ne po stricih in ne po očetu
 le kot všeč bo Bogu tam v nebesih!
 Ne izgublaj, sin moj, svoje duše,
 glavo svojo rajši mi izgubi,
 ko da s krivo obtežiš se sodbo!«

5.

Vzel je Marko knjigo stare pravde,
 osedlal je urno konja Šarea,
 se pognal mu na široka pleča
 in odjezdil na Kosóvo ravno ...
 Ko se ustavi pri šatoru kralja,
 ves presrečen kralj Vukašin vzklikne:
 »Blagor meni pri vsevišnjem Bogu!
 Glejte sina mojega tu, Marka,
 on razsodi, kdo naj ear postane.
 Za očetom sin zasedi prestoll!«
 Marko sliši, vendar nič ne reče
 na očetov ne ozre se šator ...

Ko ga vidi vojvoda Uglješa,
 brž od sladke radosti zavrigne:
 »Blagor meni! Evo tu nečaka,
 on pove nam, kdo dobi naj krono.
 Složno bova skupaj carjevala!«
 Tih je Marko, tih in brez besede,
 tudi k stricu on ne krene glave . . .
 Ko junak ga vidi hrabri Gojko,
 še srečnejši, upa poln izreče:
 »Glejte Marka, mojega nečaka,
 on razsodi, kdo naj car postane!
 Ko je Marko bil še majhno dete,
 bolj sem ljubil ga kot lastni oče,
 ga v plenice svilene povijal,
 kakor sadje, sadje dragoceno;
 in potem, ko deček je dorastel,
 sem povsod ga vedno vodil s sabo.
 Reci, Marko, da je krona moj!«
 Ti jo nosil boš na glavi svoji,
 jaz pa bom ti vdan in veren sluga.«
 Tih je Marko, tih in brez besede,
 tudi k njemu on ne krene glave,
 temveč jezdi k belemu šatoru
 tja k šatoru Uroša, mladiča,
 tja požene Marko konja Šarca.
 Tam ponosen mu iz sedla skoči.
 Ko zagleda ga mladostni Uroš,
 naglo skoči s svilene blazine,
 naglo skoči, sam pri sebi reče:
 »Blagor meni, evo tu mi botra,
 evo botra, kraljeviča Marka!
 On razsodi, kdo dobi naj carstvo.«
 Roke močne prožita k objemu,
 in ko sta se moški poljubila,
 po junaškem vprašata se zdravju,
 na svileno sedeta blazino.
 In tako so odbežale ure,
 dan minil je, temna noč je pala.

6.

Ko pa v jutru zora je zardela
 in zvonovi dan so oznanili,
 vsa gospoda zgodaj je že vstala,
 odmolila v cerkvi je molitve
 in pred njo se na posvet sestala.
 Sedla je na vojvodske stolice,
 sladkor jedla, žgano žganje pila.
 Vzel tedaj je Marko knjigo v roke,
 vanjo gledal, tole spregovoril:
 »Kralj Vukašin, moj predragi oče,
 mar premalo ti je kraljevina?
 Res premalo? Naj ostane pusta,
 ko za tuje se prepiraš carstvo!
 In ti, stric moj, moj despot Uglješa,
 vse premalo ti je despotija?
 Vse premalo? Naj ostane pusta,
 ko za tuje se zavzemaš carstvo!
 Pa ti striček, vojvoda moj, Gojko,
 mar premalo ti je vojvodina?
 Mar premalo? Naj ostane pusta,
 ko za tuje se bojuješ carstvo!
 Vidite li, Bog vam greh odpusti,
 da le Uroš car postati more?
 Po očetu sin njegov naj vlada,
 rodni sin, on, kri krvi njegove;
 njemu oče krono je zapustil,
 njemu v uri zadnji jo izročil!«

7.

Vukašin ko sodbo to začuje,
 brž na noge ves razjarjen planc,
 iz nožnice handžar svoj potegne,
 da odsekal z njim bi sinu glavo.
 Ali preje še pobegne Marko,
 ker se njemu, bratje, ne spodobi,
 da bi z lastnim se boril očetom.
 Teče Marko okrog bele cerkve.

Okrog bele samodreške cerkve
 teče Marko, besen kralj sledi mu.
 Ko že trikrat sta krog cerkve tekla,
 okrog bele samodreške cerkve,
 skoraj oče dohitel bi sina,
 da iz cerkve glas ne oglasi se:
 »V cerkev beži, vanjo skrij se, Marko!
 Mar ne vidiš, da sicer poginil
 boš pod ostrim mečem čuj, očeta,
 za pravico, ki pošten jo braniš?«
 Sama vrata se tedaj odprejo,
 skozi nje Marko v božjo hišo plane,
 v njej zaščito pred očetom najde.
 Besen ves zdaj kralj na vrata plane,
 s handžarjem po trdem lesu udari
 in iz njega topla kri se vlije...
 Ves prepadel kralj tedaj obstane,
 te besede v grenkem kesu reče:
 »O gorje mi, pri edinem Bogu,
 lastnega sem sina tu pogubil!«
 Glas iz cerkve pa mu odgovarja:
 »Vukašin, čuj, čuj me, kralj ponosni,
 nisi sina Marka ti pogubil,
 angela le božjega si ranil.«
 In zjezi se zopet kralj Vukašin,
 sina kolne, Marka kraljeviča:
 »Sin moj, Marko, naj te Bog ubije,
 brez potomcev bodi in brez groba
 in pokoja v smrti prej ne najdi,
 dokler carju turškemu ne dvoriš!«
 Kralj ga kolne, car ga blagoslavlja:
 »Boter Marko, Bog naj ti pomore,
 naj ti čelo od modrosti sije,
 slavne boje roka ti naj bije,
 naj kot ti ne bo nikdar junaka,
 naj ime se tvoje ne pozabi,
 dokler solnca bo in mesečinel!«
 Kar sta rekla — vse se izpolnilo...

33. Štefan Tvrtko I.

1.

Ob času srbskega kneza Lazarja je vladal v Bosni ban Štefan Tvrtko. Da bi imel mir pred Madžari, je priznal njih nadoblast in jim odstopil Hercegovino.

Mnogo sitnosti in bojev je pa imel z domačimi velikaši. Proti njemu se je boril celo njegov brat Vuk. Toda užugal je vse in tako utrdil svojo oblast v Bosni.

2.

Zaradi nasilnosti Madžarov je začel ban Štefan Tvrtko razmišljati, kako bi se otresel madžarskega jarma.

Rad bi bil združil Bosno, Srbijo in Hrvaško v eno državo; zakaj vedel je, da biva na vsem tem ozemlju en narod, ki bi bil, združen v eni državi, tako močan, da bi se lahko uprl Madžarom in tudi vsakemu drugemu sovražniku.

Po smrti sina carja Dušana Silnega, Uroša, se je dogovoril s knezom Lazarjem, da napadeta Nikolaja Altomanovića in mu vzameta državo. Premagala sta ga, mu vzela državo in si jo med seboj razdelila. Tvrtko je dobil ozemlje okoli samostana Mileševa v Hercegovini.

Na grobu sv. Save se je dal kronati za kralja Srbije in Bosne. Ker je bil v sorodu z Nemanjići in Uroš, sin carja Dušana Silnega, ni imel potomcev, si je lastil on pravico do prestola Nemanjićev.

S knezom Lazarjem sta se prav dobro razumela. V boju proti Turkom, na Kosovem polju, mu je poslal pod poveljstvom Vladka Vukovića in Ivana Horvata močan oddelek svoje vojske na pomoč.

3.

Po smrti madžarskega kralja Ludovika I. so nastali na Madžarskem hudi nemiri. Tudi Hrvatje so se začeli upirati. V teh uporih je kralj Štefan Tvrtko I. podpiral Hrvate, da bi se osvobodili. V družbi s Hrvati je napadel dalmatinska mesta in si jih po dolgih bojih osvojil vsa, razen Zadra. Tako je zavladal skoro vsej Hrvaški in Dalmaciji. In proglasil se je za kralja Bosne, Srbije, Hrvaške in Dalmacije.

To je bil prvi kralj, ki je združil Srbe in Hrvate v eno državo.

Po njegovi smrti je začela država razpadati. Noben velikaš se ni za kralja dosti menil. Kralji pa velikašem tudi niso mogli do živega, ker so jih v boju proti kralju podpirali Madžari in Turki.

34. Dubrovnik in druga primorska mesta.

1.

Ko so Sloveni razdejali rimljansko mesto, ki je stalo na mestu današnjega Cavtata, so se prebivalci preselili bolj proti severu in ustanovili novo mesto, ki se imenuje sedaj Dubrovnik. Ko so ga ogrožali Arabci, so ga rešili Bizantinci in moral je priznati njih nadoblast.

Tudi Normani, ki so gospodarili v Južni Italiji, so gospodarili nekoliko časa Dubrovniku. Sčasoma se je mesto osvobodilo tujega vpliva. Razširjalo je svojo oblast in bogatelo. Bogastvo mu je donášala trgovina.

2.

Najbolj se je dvignila trgovina za časa križarskih vojen. Takrat so mu gospodovali Benečani. Toda oni so določevali samo kneze, drugače je bilo mesto svobodno.

Za Benečani so zagospodovali Dubrovniku madžarsko-hrvaški kralji. Svojo samostojnost pa je ohranil Dubrovnik tudi v teh časih.

Vsa oblast je bila v rokah bogatih meščanov. Mesto je štelo 40.000 prebivalcev in imelo 300 ladij.

Krasno se je razvilo v Dubrovniku tudi domače slovstvo. Največji dubrovniški pesnik in pisatelj je Ivan Gundulić.

3.

Poraz Srbov na Kosovem polju je bil nesreča tudi za Dubrovnik. Priznati je moral turško nadoblast, a je smel zaradi tega trgovati po vsem Balkanskem polotoku.

Gospodarsko je začelo pod turškim gospodstvom mesto propadati.

Za časa Napoleona Bonaparteja je izgubilo vse svoje pravice.

4.

Poleg Dubrovnika so bila znamenita primorska mesta tudi: Zader, Biograd, Trogir, Split, Klis, Ston, Kotor in Bar. Vsa ta mesta so bila zelo razvita. Njihovi prebivalci so bili podjetni mornarji. Domače pridelke so izvažali v tujino, a iz tujine so privažali domov blago, ki ga doma niso imeli. Tudi Srbi in Hrvati so prihajali v ta mesta. Meščanom so prodajali živila in živino. Za izkupiček so nakupovali blago, ki ga doma niso imeli.

Vsako teh mest je bilo izprva svobodno in samosvoje. Meščani so imeli posestva tudi izven mest v državah srbskih in hrvaških kraljev. Od teh posestev so morali plačevati kraljem davek.

Bogastvo teh mest je začelo mikati vladarje sosednjih držav. Napadati so jih začeli Hrvatje, Srbi, Bizantinci in Benečani. Ko je kdo izmed teh to in ono mesto osvojil, mu je navadno pustil svobodo in meščani so morali plačevati samo davek.

35. Postanek in razvoj mesta Ljubljane.

1.

Po razdejanju rimske Emone po hunskem kralju Atili nimamo o mestu zanesljivih zgodovinskih podatkov. Ker pa stoji Ljubljana na važnem prometnem križišču, je opravičena domneva, da je že za časa prihoda Slovencev v te kraje zrasla na ruševinah rimske Emone preprosta slovenska naselbina, ki se je polagoma razvila v utrjeno mesto.

2.

Zanesljivo je, da je imela Ljubljana že zgodaj mestne pravice.

V mestu so odločevali meščani. Najimenoitnejša oseba v mestu je bil mestni sodnik. On je imel najvišjo oblast. Poleg njega je vladal mestni zastop, sestavljen iz 12 zapriseženih mož. To gosposko so volili meščani sami. Eden izmed prvih ljubljanskih sodnikov je bil Procelj.

3.

Najstarejši del mesta je šentjakobski okraj. Kmalu se je začelo mesto širiti tudi na levem bregu Ljubljanice. Tu so začeli zidati svoje palače plemiči, ki so na zimo radi prihajali s kmetov v mesto in so zimske mesece preživljali najraje v njem.

Tudi plemiči so bili enota zase. Imeli so svojega sodnika. Končno jih je deželni knez prisilil, da so se združili z meščani v mestno celoto.

4.

Skoro v istem času kot na levem bregu Ljubljanice se je začela Ljubljana širiti tudi na Glavnem trgu. Glavni trg je postal bivališče ponosnim in bogatim trgovcem.

Od trgovine je mesto tako obogatelo, da se je mogel z njim kosati samo še Dunaj. Ljubljana je prekašala Gradec in Trst.

5.

Važen dogodek za razvoj mesta je bil ta, da so podrli obzidje. Mesto je lice izpremenilo in se združilo s predmestji v celoto. In tako se je Ljubljana razširila na vse strani.

Nekaj let so gospodovali v Ljubljani Francozi. To je bilo razvoju mesta v veliko korist.

Ljubljana se je razvila posebno po potresu leta 1895. Na stotine starih hiš je izginilo. Mesto je začelo dobivati moderno lice.

Od leta 1918. pripada kraljevini Jugoslaviji, je glavno mesto Dravske banovine in dobiva velemestno lice.

36. Ljubljanski grad.

Najstarejša točka v Ljubljani je najbrže Ljubljanski grad. Tu je bil ilirski obrambni okop. Iz tega lahko sklepamo, da je bilo tu že za časa Ilirov močno gradišče.

Ljubljanski grad, kakršen je danes, je nastal polagoma in po velikosti rasel najbrže z velikostjo mesta, to še posebno potem, ko ga je v 16. stoletju razdejal potres. Njegova temeljna oblika je srednjeveška.

Grad je bil last deželnih knezov. Tu so gospodovali koroški vojvode in Habsburžani. Dolgo časa so stanovali na Ljubljan-

skem gradu kranjski deželni kapitani, katerih grbe vidimo še dandanes v grajski kapelici sv. Jurija. Eden izmed prvih kranjskih deželnih kapitanov se je imenoval Voldarik.

Pred potresom leta 1895. je bila na Ljubljanskem gradu jetnišnica. Ob času svetovne vojne pa so tu zapirali politične osumljence.

37. Obzidje mesta Ljubljane.

Z mestom Ljubljano je raslo tudi mestno obzidje.

Prvi del mesta, ki ga je objemalo obzidje, se je razprostiral med sv. Florijana ulico in med sedanjim novim mestom. V tem obzidju je bilo dvoje vrat. Ohranilo se je samo ime Karlovska vrata.

V 16. stoletju je bil obzidan tudi Novi trg. Obzidje je šlo od Šentjakskega mostu ob Cojzovi cesti do konca vrta Križevniškega samostana, ob Emonski cesti in Vegovi ulici do univerze in od tu proti Ljubljani.

Tudi v tem obzidju je bilo dvoje vrat: Nemška in Vicedomska.

Osemnajst let pozneje je bil obzidan tudi Glavni trg. Tudi v tem obzidju je bilo dvoje vrat: Špitalska in Frančiškanska. Končno so utrdili tudi Ljubljanski grad. In mesto Ljubljana je bilo utrjeno tako, da so ga zaman poskušali zavzeti Turki in Celjani.

Ko pa je bila moč Turkov strta, so začeli Ljubljanci obzidje zanemarjati in začelo je razpadati. Ker je oviralo promet in razvoj mesta, so ga konec 18. stoletja porušili.

38. Turki.

1.

Vzhodno od Kaspijskega morja se raztezajo neizmerne travnate planote. To ozemlje imenujemo Turansko nižino. Odtod in raz gorovje na vzhodni strani te nižine se je usul mongolski narod proti zahodu v cvetoče evropske dežele. Od tam so pridivjali v Evropo Huni, Obri, Madžari, Tartari in Turki. Turki so strahovali več stoletij skoro polovico Evrope.

2.

Največja nesreča za naše kraje je bila ta, da so Turki na Vidov dan leta 1389. premagali naše junaške brate Srbe. Od takrat jih ni mogel nihče več ustaviti. Prodirali so vedno dalje proti severu in zapadu. Slovenci so se spoprijeli s Turki prvič leta 1396. pri Nikopolju. Vodil jih je takrat celjski grof Herman II.

Kmalu po vojni pri Nikopolju so pridrli Turki tudi v ozemlje današnje Dravske banovine v okolici Ptuja. In odslej so se začeli neštevilni in grozni turški vpadi v današnjo Dravsko banovino.

3.

Iz početka so prihajali Turki v naše kraje v majhnih trumah. Pozneje so bile vedno večje množice. Najraje so prihajali nena doma in ponoči. Ropali so vse, najraje so jemali s seboj krepke dečke, ki so jih vzrejali za janičarje.

Ker našim ljudem ob Turških napadih ni pomagal nihče, so si morali pomagati sami. V ta namen so imeli na visokih izbranih gorah pripravljene grmade, ki so jih zažigali, kadar so udrli Turki čez mejo. Plameni grmad so oznanjali kakor bliski, da se bližajo Turki in da se je treba umakniti v tabor.

4.

Tabori so bili močni stolpi na visokih gorah ali sredi velikih gozdov. Tu in tam so izpremenili v tabor tudi razvaline starih rimskih naselbin. Najraje pa so kmctje ogradili cerkve z močnim obzidjem ter utrdili z visokimi stolpi. Marsikateri slovenski cerkvi se pozna še sedaj, da je bila nekdam močno utrjen tabor. Tak močan tabor je bila tudi cerkev na Šmarni gori pri Ljubljani.

V shrambah in kletih je bilo spravljeno vedno toliko živeža, da so ljudje lahko prebili v taboru nekoliko tednov ali vsaj nekoliko dni.

Možje in fantje so odbijali Turke od tabora, starčki, žene in otroci pa so v cerkvi molili za zmago.

Vodili so kmete v teh bojih po taborih največkrat njih župniki.

39. Turki na Skaručni.

1.

Pred več sto leti so oblegali Turki Ljubljano. Ker niso mogli v mesto, so napravili tabor za Sv. Krištofom in v Šiški.

Ko jim je začel živež pohajati, so pošiljali majhne oddelke plenit po sosednjih vaseh.

2.

Nekega dne so pridrli na Skaručno. Bilo je ravno ob žetvi. Moški in ženske so bili na polju.

Turška krdela so se ustavila pred najlepšo hišo. Doma je bila samo dvanajstletna pastirica. Nič se ni Turkov prestrašila. To je bilo vodji tako všeč, da ji je dal dva cekina in ji rekel, da naj mu pokaže, kje imajo vaščani shranjen denar in druge dragocenosti.

3.

»Le hitro za menoj,« reče deklica, gre s Turki po stopnicah do hrama in jim odpre železna vrata.

»Tu notri so denar in dragocenosti. Le hitro opravite!« prigovarja Turkom.

Turki odidejo drug za drugim v hram. Ko so bili vsi v njem, zaloputne deklica vrata, jih zaklene in steče na polje po ljudi.

4.

Kmetje privro oboroženi od vseh strani.

Previdno odpro vrata in povrsti, kot so prihajali Turki iz hrama, jih kmetje pobijejo. Zadnji je dospel vodja. Med njim in med kmeti se je razvnel hud boj. Ko pa je vodja videl, da mora umreti, pokliče k sebi pastirico in ji reče: »Na, pametna deklica! Vredna si plačila, čeprav moram zaradi tebe umreti!«

In dal ji je zlat prstan in tisoč cekinov.

40. Turki na Muljavi.

1.

Nekega dne so pridrli Turki na Muljavo.

Preplašeni vaščani so pobegnili v cerkvico Matere Božje in na obzidano pokopališče.

Ženske, otroci in starčki so šli v cerkev, možje in fantje so se zbrali za zidom in sklenili, da se bodo branili do zadnjega diha.

2.

Turki so začeli napadati tabor.

Možje in fantje so ga branili kot levi. Vedeli so, da ne branijo samo sebe in doma, temveč tudi svojo vero, žene in otroke.

Nekateri Turek se je zvrnil, toda tudi marsikateri Slovenec je padel. Slabo orožje vaščanov pa Turkov ni moglo zatreti. Vedno bliže in bliže so se pomikali.

3.

Na severni strani tik obzidja je stala lipa. Na deblu je visela podoba Matere Božje. Za podobo v votlem deblu so se zaredili sršeni.

Predrzen janičar spleza na lipo med vejevje. Od tu je moril borilce za zidom. Ko opazijo to še drugi janičarji, splezajo še nekateri na lipo, da pomagajo svojemu tovarišu.

Pred toliko silo in turškim orožjem se začno kmetje razmišljati.

4.

Molitev zbranih v cerkvi ni bila zaman.

Bog jo je uslišal in poslal kmetom majhnega, vendar hudega pomočnika.

Janičar, ki je brenil podobo Matere Božje raz lipo, je razdražil sršene. In ti so se usuli v močnem roju na Turke.

Ko kmetje to vidijo, se ohrabre in skupaj s sršeni preženejo Turke.

41. Turki na Ptujski gori.

Stara romarska cerkev na Ptujski gori je na vzhodni, južni in severni strani črna, le na zahodni strani je bela.

Ljudje v teh krajih pripovedujejo, da je bila v starih časih cerkev na Ptujski gori vsa bela in tako čarobno bleščeča, da so jo videli celo doli na Turško.

Ta blesk je izvabil Turke, da so došli v ptujsko okolico. Med drugimi so sklenili tudi to, da oplenijo cerkev na Ptujski gori.

Ko so došli pod breg, je legla na vso okolico tako gosta megla, da niso mogli najti poti na vrh. Morali so se vrniti, ne da bi bili cerkev oplenili.

Cerkev je res na treh straneh črna in pravijo nekateri Ptujski gori tudi Črna gora.

42. Uskoki.

Uskoki so bili pošteni srbski naseljenci, ki jim je bil boj s Turki sveta stvar.

Če ni bilo vojne s Turki, so v svojimi malimi ladjami brodarili po Jadranskem morju, da so se s tem laže preživljali, ker jim kamenita zemlja okoli Senja ni dosti rodila.

Ali to ni bilo vseh Benečanom. Začeli so jih dolžiti, da so morski roparji in bolj divji od Turkov. Vse to je bilo samo obrekovanje. Drugi tujci, ki so došli iz Senja, so pripovedovali, da v vsej Evropi ni mesta, kjer bi živeli ljudje tako pošteno kakor Uskoki v Senju.

Benečani pa Uskokom le niso dali miru. Tožili in dolžili so jih tako dolgo, da so došli v Senj nemški vojaki, Uskoki pa so morali v Žumberak, kjer so stražili mejo proti navalom Turkov.

Iz vrst Uskocev je izšlo mnogo vojniki, ki so bili strah sovražnikom avstrijskih in madžarskih vladarjev.

43. Turjačani.

1.

Med plemiške rodbine, ki so došle v naše kraje med prvimi in so se ohranile med nami do današnjega dne, vrstimo Turjačane.

Njih rodni grad je Turjak, ki leži nekoliko ur jugovzhodno od Ljubljane.

Ime je dobil od divjega vola ali tura, čigar glavo so imeli stari Turjačani v svojem grbu.

2.

Kako je prišla turova glava v rodbinski turjaški grb, pripoveduje pripovedka tole:

Takrat, ko so začeli tuji plemiči zidati v Turjaških gorah svojo trdnjavo, so se klatili po teh gorah turi (divji voli). Ti so

ovirali delavce pri delu. Medtem, ko so zidarji in kamenarji delali pri trdnjavi, so plemiči pobijali ture.

Iztrebili so bili skoro vse; le eden je še plašil delavce in jih oviral pri delu.

Da ugonobi še tega, je šel glavar turjaške gospode na lov.

Lovil je tura pet dni in pet noči. Ko ga je ulovil in ukrotil, ga je pripeljal šesti dan pred grad.

Starček je junaku prerokoval: »Tvoj rod bo močan! Ne bodo tvoji potomci krotili več turov, a bodo kljub temu veliki junaki!«

Prerokovanje se je izpolnilo. O tem nam pričajo junaška dela Turjačanov, ko so Turki naše kraje najhujše napadali.

3.

Turjačani so došli v naše kraje že s Franki.

Svoj prvi grad so postavili na enem izmed onih gričev, ki so obkroževali Ljubljansko barje. Nad tem gradom pa so postavili sedanji grad Turjak Turjačani že pred skoro 900 leti.

Ta grad je zadela marsikatera nesreča. Plemiči Ortenburžani so ga požgali do tal. Petdeset let je ležal v razvalinah.

Turjačani so ga pa postavili iznova.

4.

Posest Turjačanov se je tekom stoletij zelo pomnožila. Cela vrsta gradov je bila njih last.

Med Turjačani je bilo mnogo mož, ki so imeli velik vpliv in so odločilno posegali v usodo naših krajev.

Izza bojev s Turki sta posebno znana Andrej in Herbert Turjaški.

44. Celjski grofje.

1.

Na precej strmem hribu nad Celjem se dvigajo proti nebu mogočne razvaline starega gradu.

To je bil dom celjskih grofov. Semkaj so se preselili iz svojega prvotnega gradu Sovneka.

Razvaline Sovneka je videti še sedaj v bližini Braslovč v Savinjski dolini.

2.

Sčasoma so razmnožili celjski grofje svoja posestva tako, da so bili najmočnejši plemiči tedanjih časov. Znani so tudi izza bojev s Turki. V tem oziru se je odlikoval posebno Herman II. Pod njegovim vodstvom so se bojevali tudi Slovenci pri Nikopolju proti Turkom.

3.

Zadnji celjski grof je bil Ulrik II.

Za časa Ulrika II. je bila moč celjskih grofov že tako velika, da so se ga bali celo vladarji. Poseben strah so imeli Madžari. Njegove moči so se bali tako, da so sklenili, da ga umore.

To so izvršili leta 1456. v Beogradu. Izvabili so ga v »Nebojša kuli« v zagato in navalili v množici nanj. Po hudem boju je podlegel premoči. Njegovo truplo so prepeljali v Celje, da ga pokopljejo v minoritski cerkvi.

4.

Na dan pokopa so prepeljali s črno ogrnjenimi konji truplo Ulrika II. v minoritsko cerkev. Spremljal ga je dolg izprevod z zastavami in grbi grofovskih gradov.

Ko so položili mrliča na mrtvaški oder, pregrnjen z dragim suknom in razsvetljen s svečami, so ga obstopili ubožci, oblečeni v črno, držeč sveče v rokah.

Duhovniki so zapeli vigilije in ljudstvo je glasno zajokalo.

Med darovanjem maše zadušnice je šla prva okoli oltarja in darovala vdova Katarina. Za njo so šli in darovali vitezi, plemiči, uradniki in služabniki pokojnega grofa.

Zdajci prijezdi pred cerkev dvanajst v črno oblečenih oprod. Na mrtvaški oder polože oklep, meč, šlem in grb. Za njimi je došel junaški mož, ki je bil oblečen v železen oklep.

Vrgel se je pred mrtvaškim odrom na tla ter glasno in žalostno trikrat zaklical:

»Danes grofje celjski in nikdar več!«

Nato je raztrgal celjsko zastavo in zlomil celjski grb.

Po tem opravilu so položili truplo Ulrika II. v cerkveno grobnico in tam počiva v družbi s svojimi predniki.

Za glavnim oltarjem minoritske cerkve v Celju je videti več mrtvaških glav. Ena je na dveh mestih razklana.

45. Rokovnjači.

Izmed ljudi, ki so hoteli živeti brez dela in na tuje stroške, so bili posebno znani rokovnjači.

Ti so živeli v vsem kamniškem okraju in daleč na okrog po Gorenjskem in notri do Istre.

Za časa Francozov je prikipela predrznost rokovnjačev do viška.

Njihova razuzdanost je bila tako velika, da si prebivalci niso upali iz mest in vasi, ako se niso prej pogovorili z rokovnjači, koliko jim bodo dajali na leto odškodnine.

Francozi so se trudili, da bi rokovnjaštvo zatrli. Sosebno energično je preganjal rokovnjače guverner Ilirije Marmont. Imel pa je težko nalogo. Ljudje so se rokovnjačev takó bali, da jih niso hoteli izdati, čeprav so jih poznali.

Strah ljudi je bil upravičen. Zakaj kdor se je rokovnjačem zameril, so ga okradli, mu požgali domovje, uničili polje in ga tudi umorili.

Strahovali so tudi uradnike, beriče in sploh vsakega, ki jim je bil napoti.

Zvedeli pa so vse, ker so imeli znance povsod.

Rokovnjači so živeli v nekakih zadrugah. Zadruga je imela svojega poglavarja. Njemu so se pokorili vsi brez ugovorov.

Imeli so tudi svojo posebno govorico, da jih ni vsak razumel.

46. Napoleon in Ilirija.

1.

V vojnah, ki so jih vojevali Avstrijci proti Francozom, se je posebno odlikoval francoski vojskovodja, poznejši vladar Francije, Napoleon Bonaparte.

V teh vojnah je izgubila tedanja Avstrija Dalmacijo, Istro, Goriško, Trst, Kranjsko, Beljaško okrožje na Koroškem in Hrvaško na desnem bregu Save. Vse te dežele je Napoleon združil v Ilirijo in tako združil velik del Jugoslovenov v eno državo.

Ime je dobila nova država po Ilirih, ki so živeli v starih časih po teh krajih.

Glavno mesto je bila Ljubljana. Tu je stanoval guverner Marmont.

2.

Francozi so gospodovali v naših krajih ljubeznivo, pošteno in pravično.

Plemiška in cerkvena posestva so prišla v last kmetom. Vsak kmet je dobil toliko zemlje, kolikor mu jo je bilo potreba. Tlaka in desetina sta bili odpravljeni.

Uvedli so Francozi nov davek »fronke«. In novi davek je Francoze med narodom osovražil.

Francozi so ustanavljali v naših krajih tudi osnovne in srednje šole.

Dali so nam tudi vseučilišče. In v vse te šole so uvedli materinski jezik.

Žal, da je trajalo gospostvo Francozov v naših krajih samo šest let.

Napoleona so združeni zavezniki premagali. Izgubil je prestol in moral v izgnanstvo, kjer je tudi umrl.

S padcem Napoleonovim je propadla tudi Ilirija.

V spomin na Napoleonove čase in na Ilirijo so postavili Slovenci lep spomenik v Ljubljani na Napoleonovem trgu.

47. Črni Jurij — Karađorđe.

1.

Družina, iz katere izhaja Črni Jurij, se je priselila v Srbijo iz Črne gore.

Črni Jurij je bil rojen v Viševcu v Šumadiji, severno od mesta Kragujevca.

Rástel je v razmerah, kakršne so bile takrat v Šumadiji. Bili so vedni prepiri in poboji med Srbi in Turki. Po takih pobojih so bežali Srbi v gore in gozdove med hajduke, pred katerimi ni bil varen noben Turek.

To hajduštvo je poseglo tudi v družino Črnega Jurija in bežati je moral čez Savo v Srem.

2.

Ko sta začeli Avstrija in Rusija vojno proti Turkom, sta začeli iskati zaveznikov med Srbi. Mnogo Srbov, med njimi tudi Črni Jurij, je vstopilo prostovoljno v avstrijsko vojsko. Tu se je Črni Jurij navadil rednega bojevanja. To mu je pri osvobojevanju srbskega naroda izpod turškega jarma prav dobro došlo.

Mir, ki ga je sklenila Avstrija po tej vojni s Turki, ni izpolnil obljub, ki so bile dane Srbom, temveč jim ni donesel drugega nego splošno pomiloščenje.

Črni Jurij se je vrnil s svojo družino v Šumadijo, se naselil v Topoli in se tu pečal s poljedeljstvom in živinorejo.

3.

Ko so začeli janičarji nova grozodejstva in sklenili, da pomore vse imenitnejše srbske velmože, so se Srbi uprli. Na čelo teh upornikov se je postavil Črni Jurij. Tako se je začel veliki boj Srbov proti Turkom.

V teh bojih, polnih zmag, so pregnali Srbi Turke iz Srbije in ime Črnega Jurija je zaslovelo po vsej Srbiji in mu doneslo kneževsko čast.

Turki so se ga bali in ga imenovali Karađorđe. To pomeni isto kot Črni Jurij.

To ime mu je ostalo trajno. Po narodnem običaju so se imenovali njegovi potomci Karađorđevići. Odtod ima naša kraljevska rodbina svoje ime.

4.

Kneževsko čast so Karađorđi zavidali posebno Obrenovići. Zasovražili so ga tako, da so sklenili umoriti ga. In res so ga dali umoriti, in sicer zavratno, ko je spal.

Izmed otrok kneza Karađorđe je najznamenitnejši knez Aleksander.

Izmed otrok kneza Aleksandra pa je najznamenitnejši kralj Peter I. Veliki Osvoboditelj, ki je uresničil to, kar je zamislil njegov ded knez Karađorđe.

48. Kakšen je bil Karađorđe.

1.

Po postavi je bil Karađorđe velik človek. Pleča je imel malo dvignjena in vzbočena. Telesa je bil močnega. Čelo je imel visoko. Oči njegove so bile živahne in plamteče. Lica je imel polna. Nos je imel orlovski upognjen. Brke je nosil kratke. Usta je imel krepko stisnjena.

Njegov govor je bil kratek, odsekan in odločen.

2.

Oblačil se je Karađorđe podobno drugim imovitim posestnikom v Šumadiji.

Na glavi je nosil kučmo iz jagnjetovega kožuščka. Le ob slovesnih prilikah je nosil kučmo iz bobrovine. Tu in tam je deval pod kučmo tudi fes. Na životu je nosil šumadijsko srajco, ki mu je segala do kolen. Na srajco je oblačil daljšo suknjo, ki je bila tudi lepo obšita s svileno vrvico in kožuhovino. Prepasoval se je s širokim pasom, za katerim je nosil vedno orožje, če ne drugega, vsaj po dva samokresa.

3.

In kakor se je Karađorđe preprosto oblačil, tako preprosto je tudi živel.

Tudi pozneje, ko je s trgovino zelo obogatel in je imela njegova družina in so imeli njegovi gostje vse udobnosti, je živel Karađorđe zelo preprosto.

Spal je najraje na trdem ležišču brez zglavnika.

4.

V vojni je bil vedno vsem borilcem najlepši zgled.

Boril se je vedno v prvih vrstah in na najnevarnejših krajih. Ob umikanju je bil med zadnjimi vedno zadnji. Njegova hrana ob času vojne je bila tako preprosta kot vsakega drugega vojnika. To hrano je nosil kot drugi s seboj v torbi. Za živež je imel le pol hleba kruha, nekoliko kuhanega fižola in stekleničico žganja za okrepčilo ob času najhujših vojnih naporov.

49. Peter Mrkonjić.

1.

Ko je postal pritisk Turkov na Bosance že neznosen, se jim je obupani narod uprl.

Prvi je prihitel Bosancem na pomoč princ Peter iz rodu Karađorđevićev. Ker pa so mu bili Obrenovići, vladarji v Srbiji, smrtni sovražniki, ni nastopal v Bosni pod pravim imenom, temveč pod imenom Peter Mrkonjić.

2.

Zbral je močno četo vstašev in začel vojno za osvoboditev Bosne izpod tujega jarma.

Izprva je četoval po planinah. Odtod je udrl na bosansko ozemlje. Na planini Kozari je trčil na Turke. Turki so imeli močno vojsko s konjeniki in topovi. In razvnela se je ogorčena borba. Že so Turki obkoljevali Petra Mrkonjića. Ali junaški pop Kazan je prebil s svojimi vstaši vrste Turkov in tako rešil četo Petra Mrkonjića.

Vstaši so se umaknili. Toda Turki so drli za njimi in vstaši so morali preko meje. Ko pa so videli, da Avstrijci vstaše razorožujejo, del vstašev ni hotel preko meje. In med temi je bil tudi Peter Mrkonjić.

Ponosno je plapolala nad to četo vstašev črna zastava, obrobljena z zlatimi resami. In ob pogledu na sliko sv. Andreja Prvozvanega, krstnega patrona doma Karađorđevićev, in ob čitanju napisal: »Sveti Andrija Prvozvani, blagoslovi srpsko oružje!« so dobivali vstaši nove moči za nove boje.

Kmalu nato je potolkel Peter Mrkonjić Turke tako, da so pobegnili v divjem begu na vse strani.

3.

Peter Mrkonjić je bil mož, da mu ga v onih dneh ni bilo enakega. Sam je skrbel četašem za hrano, orožje in obleko. Bil je strog, a pravičen in dober in s četaši je občeval kot brat z bratom.

Na vse načine so rovali proti Petru Mrkonjiću Obrenovići in Avstrijci. Ker ga četaši niso hoteli zapustiti, so skovali proti njemu zaroto in nameravali so ga zahrbtno umoriti.

Toda najet morilec je padel prej, nego je mogel Petra Mrkonjića umoriti. Milan Obrenović je najel drugega morilca. Tudi ta je padel ob topu, ki se je kraj njega razletel. Milan Obrenović je poslal še tretjega morilca v četo Petra Mrkonjića. Toda glej čudo! Ko je morilec zagledal junaškega moža, mu je upadel pogum. Šel je med četaše in bil je Petru Mrkonjiću zvest in vdan.

Slava Petra Mrkonjića se je širila po vsem slovanskem jugu. Po Bosni je peval narod o njem junaške pesmi.

50. Kralj Peter I. Veliki Osvoboditelj.

1.

Kralj Peter I. Veliki Osvoboditelj je bil rojen v Beogradu. Oče mu je bil knez Aleksander Karađorđević, a ded njegov je bil znameniti Karađorđe.

Ker se je moral njegov oče knez Aleksander odpovedati srbskemu knežjemu prestolu, je odšel princ Peter v Ženevo na Švicarskem, da je nadaljeval studije.

2.

Po končanih študijah je bil princ Peter sprcjet v znamenito vojno šolo pri Parizu. Potem je bil sprejet v francosko armado. In odslej je živel večinoma v Parizu.

Ko je izbruhnila vojna med Nemci in Francozi, se je udeležil tudi princ Peter Karađorđe. Princ Peter se je v tej vojni kot 26 leten mladnič odlikoval takó, da je bil odlikovan z redom častne legije.

3.

Po tej vojni se je princ Peter boril pod imenom Peter Mrkonjić za osvobojenje Bosne. Iz Bosne je odšel zopet v tujino. Končno se je preselil na Cetinje, kjer se je poročil s črnogorsko kneginjo Zorko Ljubico. Iz tega zakona so bili: Jelena, Đorđe in Aleksander.

Po smrti soproge je odšel ponovno v Švico. Tu je živel kot zasebnik v mestu Ženevi.

4.

Ko je izumrl rod Obrenovičev, je bil princ Peter izbran za srbskega kralja.

Kot kralj se ni naslanjal kot Obrenovići na Avstrijo, temveč izbral je za prijatelje Ruse. In začel je misliti na osvobojenje vseh Jugoslovenov.

Zaradi prisvojitve Bosne in Hercegovine po Avstro-Ogrski bi bila kmalu nastala vojna med Avstrijo in Srbijo. A Srbi tačas še niso bili pripravljeni.

Po zaslugi kralja Petra I. je nastala balkanska zveza med Srbi, Črnogorci, Bolgari in Grki.

V letih 1912., 1913. in 1914. do 1918. pa je uresničil kralj Peter I. Veliki Osvoboditelj idejo Karadorđevićev. In po strašni poti preko Albanije je zavladal 1. decembra 1918. veliki državi kraljevini Jugoslaviji.

51. Balkanska vojna.

1.

Prvih devet let vladanja je posvetil kralj Peter I. vse moči v to, da je dvignil blagostanje v državi in da je pripravil vojsko za osvobojevanje naroda izpod turškega jarma.

In leta 1912., je stopil kralj Peter I. na čelo prerrojene srbske vojske.

Z njo je porazil divje Arnavte in razbil močno turško vojsko pri Kumanovem in Bitolju. V treh tednih sta bili osvobojeni Stara Srbija in Severna Macedonija po skoro 500 letnem suženjstvu.

2.

Bolgari so bili zaradi teh sijajnih zmag in velikih osvojitvev Srbom nevoščljivi. Pozabili so, da so jim bili Srbi zvesti zavezniki v vseh bojih proti Turkom. Postali so pohlepni in napadli so Srbe zahrbtno. Toda kralj Peter I. je bil pripravljen tudi na to. In srbska armada je premagala tudi Bolgare.

52. Svetovna vojna.

1.

Uspehov balkanske vojne Avstro-Ogrska in Nemčija Srbom nista privoščili.

Že leta 1914. je napovedala Srbiji vojno Avstro-Ogrska.

To se je dogodilo takole: Poleti leta 1914. je priredila Avstro-Ogrska ob meji Srbije velike vojaške vaje. S temi vajami je hotela Srbe izzivati, jih žaliti in ponižati. In takratni avstro-ogrski prestolonaslednik Franc Ferdinand jih je prišel ravno na največji srbski zgodovinski praznik »Vidov dan« še sam izzivat. To predrznost je plačal z življenjem. Prinčip je umoril v Sarajevu njega in njegovo soprogo Zofijo.

In vojna, ki jo je Avstro-Ogrska hotela imeti za vsako ceno, dasi se je je Srbija branila, se je razvnela.

2.

Kralj Peter I. tudi v tej sili ni obupal. Dasi že v letih, je ostal ves čas vojne med junaki in se udeleževal vseh bojev sredi topovskih strellov, bomb in granat. Z lastnim zgledom je izpodbujal junake k vztrajnosti. Dvakrat so nagnali avstro-ogrsko vojsko iz Srbije.

Jeseni leta 1915. so se pridružili sovražnikom še Bolgari. Z njimi so Nemei, Avstrijei, Ogrri in Turki objeli Srbe od vseh strani. Tako velikanski premoči se niso mogli več uspešno upirati.

Armada kralja Petra I. se je morala v strašni zimi umakniti iz domovine preko ledenega albanskega gorovja v tujino na otoka Krf in Vido. Kralj je prenašal na tej strašni poti vse kar vsak vojak prostak. A ob mrazu, gladu in žeji ni izgubil zaupanja v končno zmago. In zaupanje ga ni prevaralo.

53. Osvobojenje in uedinjenje.

1.

Na otokih Krfu in Vidi se je srbska vojska prerodila in že jeseni leta 1918. se je lotila z vso vnemo dela za osvobojenje ljubljene domovine.

Z napadi na sovražnike so začeli Srbi v okolici Bitolja. Pri teh napadih jim je pomagala jugoslovenska legija iz Amerike in armada antantnih zaveznikov. Z združenimi močmi so predrli vrste bolgarske in turške vojske in v treh tednih sta bili prosti Stara Srbija in Macedonija.

2.

Toliki sili so se morali ukloniti tudi Nemei, Avstrijei in Madžari. Beg se je začel na vseh straneh. Nemei, Avstrijei in Madžari so pobegnili preko Save in Dunava in vsa Srbija je bila svobodna.

Avstro-Ogrska je začela razpadati. Slovenija in Hrvaška sta se združili dober mesec dni kasneje, t. j. 1. decembra 1918. I. prostovoljno s Srbijo v eno nerazdružno državo pod žezlom kralja Petra I. Velikega Osvoboditelja in njegovih naslednikov iz junaškega rodu Karadžordevičev. Zaradi tega je 1. decembra vsakega leta eden izmed največjih narodnih praznikov. Ta dan praznujemo praznik narodnega uedinjenja.

54. Kralj Aleksander I.

1.

Kralj Aleksander I. je sin kralja Petra I. Velikega Osvoboditelja in črnogorske kneginje Zorke Ljubice. Rodil se je 17. decembra 1888. na Cetinju. Že v nežni mladosti mu je umrla mama, ki ga je nczizrečno ljubila.

2.

Po smrti soproge je odšel kralj Peter I. Veliki Osvoboditelj v Švico. Tu je živel v mestu Ženevi. Bil je svojim otrokom Jeleni, Dorđu in Aleksandru oče in mati v cni osebi.

Vso skrb je posvetil njih vzgoji. Šolali so se deloma v Švici, deloma v Franciji in deloma v Rusiji na carskem dvoru v takratnem Petrogradu.

3.

Ko je leta 1903. izumrl rod Obrcnovičev, je pozval narod kneza Petra Karadorđevića na prestol srbskih kraljev. Z očetom so se vrnili v domovino tudi njegovi otroci. In princ Aleksander je stopil kot 15 leten mladenič prvič na sveta domača srbska tla.

4.

Leta 1909. se je kraljevič Đorđe odpovedal vsem pravicam na prestol. In prestolonaslednik je postal princ Aleksander.

Ker je kralj Peter I. Veliki Osvoboditelj zaradi vojnih in drugih naporov, katere je v vsch vojnah pretrpel z njim tudi njegov sin prestolonaslednik Aleksander, obolcl, je postavil leta 1914. za regenta prestolonaslednika Aleksandra.

Po smrti kralja Petra I. Velikega Osvoboditelja, ki je umrl 16. avgusta 1921., je prevzel vladarske poslc njegov sin Aleksander, ki se zove kot kralj Aleksander I.

5.

Dne 8. junija 1922. se je poročil z romunsko princesinjo Marijo.

Otroci našega kralja Aleksandra I. in naše kraljice so: prestolonaslednik Peter, rojen 6. septembra 1923. v Beogradu in princa Tomislav in Andrej. Princ Andrej se je rodil v naši Dravski banovini na Bledu na Vidov dan leta 1929.

Naš kralj Aleksander I. stanuje stalno v našem prestolnem mestu Beogradu. Rad zahaja tudi med brate Hrvate v Zagreb in Slovence na Bled, kjer ima ob Blejskem jezeru dvorec Suvobor, ki ga s svojim imenom spominja na njegove junaške vojne pohode ob osvobojevanju Jugoslovenov.

XX 55. Državni grb.

Vsaka država ima posebne znake, po katerih se loči od drugih držav. Ta dva znaka sta državna zastava in državni grb.

Grb kraljevine Jugoslavije je dvoglavi beli orol v poletu na rdečem ščitu.

Vrhu obeh glav stoji krona kraljevine.

Na prsih ima orol ščit. Na tem ščitu so:

1. Bel križ na rdečem ščitu s 4 ognjili.
2. Zraven belega križa ščit, ki ima 25 rdečih in srebrnih med seboj menjajočih se predelov.

3. Pred obema rdečima ščitoma je ščit modre barve. Na tem so tri šesterozobe zvezde. Pod zvezdami je bel polmesec.

56. Državna zastava.

Zastava kraljevine Jugoslavije ima tri barve: modro — belo — rdečo.

Če stoji drog, na katerem je državna zastava, pokoncu, se vrste barve takole: zgoraj je modra, pod to je bela in pod belo je rdeča.

Državne zastave javljajo, od katere države so ladje, ki ploze vejo po morju.

Posebno sveta je državna zastava vojakom. V vojni jo čuvajo kot največjo svetinjo; zakaj ona predstavlja državo in kralja.

Kadar korakajo vojaki z razvito državno zastavo, jo oni, ki jo srečujejo, pozdravljajo s tem, da se ji odkrijejo.

Kazalo.

	Stran
1. Vile	5
2. Zlatorog	6
3. Lepa Uršika	7
4. Povodni mož	9
5. Pravljica o začetku Blejskega jezera	10
6. Žena na Poljanah	10
7. Kralj Matjaž	11
8. Žički samostan	12
9. Martin Krpan	13
10. Pegam in Lambergar	18
5 11. Kraljevič Marko	20
12. Mile Parisevič	21
13. Najstarejši prebivalci na ozemlju naše domovine	22
14. Mostiščarji	22
15. Iliri in Kelti	23
16. Rimljani	24
17. Emona	25
18. Petovio	27
19. Stari Slovani	28
20. Vera in običaji starih Slovanov	29
21. Obri	30
A 22. Sv. Ciril in Metod	30
23. Prihod Slovenov v naše kraje	31
24. Ustanovitev prve slovenske države	32
25. Umeščanje koroških vojvod	34
26. Ustanovitev prve hrvaške države	35
27. Peter Svačić	36
28. Hrvaški sabor na Cetinju	37
29. Ustanovitev prve srbske države	38
2 30. Sv. Sava	38
31. Car Dušan Silni	40
32. Kosovo	41
33. Štefan Tvrtko I.	49
34. Dubrovnik in druga primorska mesta	50
35. Postanek in razvoj mesta Ljubljane	51
36. Ljubljanski grad	52
37. Obzidje mesta Ljubljane	53
38. Turki	53
39. Turki na Skaručni	55
40. Turki na Muljavi	55

	Stran
41. Turki na Ptujski gori	56
42. Uskoki	57
43. Turjačani	57
44. Celjski grofje	58
45. Rokovnjači	60
46. Napoleon in Ilirija	60
6 47. Črni Jurij Karadorde	61
48. Kakšen je bil Karadorde	62
8 49. Peter Mrkonjić	63
50. Kralj Peter I. Veliki Osvoboditelj	65
51. Balkanska vojna	66
52. Svetovna vojna	66
53. Osvojeenje in uedinjenje	67
54. Kralj Aleksander I.	68
55. Državni grb	69
56. Državna zastava	69
